

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

תליתאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקחלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת מטות - מסעי

ירושלים עיה"ק תובכ"א

תשפ"א לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם יימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתנו שטוחה לפני המעיינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושיו של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף קטע מתוך ספר
"שנות חיים" (כת"י) של רבינו שליט"א בענייני אריכות
ימים

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשיות מטות - מסעי

מפתח העניינים

בפרשיות מטות - מסעי מרומז טעם חורבן בתי המקדש / וידעת היום והשבות אל לבבך / לפום צערא אגרא - שכר המצוות לפי המאמץ / לפום צערא אגרא - פיו של האדם קובע את שכרו ועונשו / כח הדיבור של מי ששומר את פיו ולשונו / לשון הרע שקול כנגד ג' עבירות חמורות / עונש מי שחוטא בחטאי הלשון / כל רגע ורגע שאדם חוסם את פיו זוכה בשבילו לאור הגנוז

מפתח חידושי תורה

פרשת מטות

- א. בענין החייתם כל נקבה..... כ
ב. בענין במקהלות נקהלו על משה ואהרן..... כא

פרשת מסעי

- א. בענין וידבר ה' אל משה בערבת מואב על ירדן ירחו..... כה

מפתח שנות חיים

- קעד. קדיש..... כז
קעה. קובר מותים..... כח
קעו. קטורת..... ל

מפתח סוגיות

- א. בענין גדולה תשובה..... לב
ב. בענין גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד..... לג
ג. בענין גדולה תשובה שמאריכה שנותיו של אדם..... לד
ד. בענין מחוי רב יהודה היכי דמיי בעל תשובה..... לח

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמת כל מתי ישראל, ובכללם

יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יוסף בן אסתר
שמועון בן עליה	יפה בת עליה	יעקב בן עליה
סימי בת חנה	אליהו מאיר בן סימי	מרגלית בת סימי
מסעוד בן אסתר	מסעודה בת חסיבה	פיבי בת חסיבה

תנצב"ה

בפרשיות מטות - מסעי מרומז טעם חורבן בתי המקדש

בעזרת ה' יתברך נראה לדבר מעניני הפרשה, מטות - מסעי, ומעניני הזמן.

אנחנו נמצאים עכשיו בימי 'בין המצרים', וידוע מה שהעירו רבותינו שהפרשיות האלו 'מטות מסעי', חלות תמיד בימים אלו של בין המצרים, ורמז גדול יש בדבר.

שהרי, פרשת מטות תחילת ענינה הוא קדושת הפה, וכמו שאומר הכתוב 'וידבר משה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמר זה הדבר אשר צווה ה'. איש כי ידור נדר לה' או השבע שבועה לאסור אסר על נפשו לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה, וכך באה כל פרשת נדרים ושבועות, ובפרשת מסעי יש את עניני רוצח, רוצח בשגגה וערי מקלט, וכיוצא.

ולכן לא לחנם חלים שתי הפרשיות האלו בימי בין המצרים, כי הנה הגמרא במסכת יומא (ט:) חוקרת ודנה בשאלה, למה השתנה חורבן בית שני מחורבן הבית הראשון. בית ראשון עמד על תלו ארבע מאות ועשר שנים וחרב, ובית שני עמד ארבע מאות ועשרים שנה וחרב גם הוא. כאשר אנחנו מתבוננים בדברי הנביאים שהוכיחו את כלל ישראל בדורות ההם, אנחנו מוצאים שהוכיחו את אנשי בית ראשון על עוונות חמורים שבידיהם, עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים. מה היה החטא בבית שני? - בשנאת חנם. ובירושלמי מובא כעין זה, שחטא אנשי בית שני היה עוון לשון הרע. [וככתוב בהקדמת ספר חפץ חיים, ע"ש, וכן מפורש בהקדמה לספר המנהיג (דף כ'), וכן כתב בפירוש ספרי דבי רב (פרשת מסעי פיסקא קס"א דף ת"ב), ובספר גבורת ארי יומא (נ"ג ב' דף רל"ז) ע"ש].

שואלת הגמרא, מי חמור ממי, עוונותיהם של אנשי דור בית ראשון, או של אלו של בית שני. ואומרת על זה הגמרא 'מירה תוכיח'. הרי כשנחרב בית ראשון גלינו שבעים שנה ויצאנו מארץ ישראל, ובמשך חמישים ושנים שנה מתוכם היתה ארץ ישראל שוממה וריקה מכל וכל, ולא היה בארץ ישראל שום נפש חיה, מעוף השמים ומחית השדה. אחרי שעברו שבעים שנה באו עזרא ונחמיה ובנו את הבית השני. לעומת זה בית שני חרב, והנה אנחנו כבר אלף תשע מאות עשרים ותשע שנה עדיין בגלות השחורה הזו, ועדיין הוא לא נבנה מחדש. אם כן, הנה לנו מבואר שמה שהיה בבית שני היה חמור יותר ממה שהיה בבית ראשון.

ומה היה בבית שני?! שנאת חנם ולשון הרע. ידוע שיש עבירות שהולכות ביחד, לא יפרדו. וכמו שמסופר במדרש (ילקוט שמעוני תהלים ז') דרך מליצה, שבזמן שירד המבול ובאו אל התיבה כל החיות זוגות זוגות כציווי ה', בא גם השקר אל תיבת נח, גם הוא פחד מהמבול, וביקש להכנס לתיבת נח. אמר לו נח, אתה לא יכול להכנס, מפני שאתה לא זוג. הכניסה

כאן לרווקים אסורה... לך תתחתן, ואז כשתהיה נשוי תוכל להכנס. מי ירצה להתחתן עם השקר?! הלך השקר חיפש וחיפש מי ירצה להנשא לו, עד שמצא עזר כנגדו, מצא את גברת 'פחתא', לשון פחת, חסרון והפסד. אמרה לו פחתא לשקר, אתה רוצה להתחתן איתי כדי להציל את חיך ולא לטבוע במבול?! יש לי תנאי כתובה, שכל מה שתרוויח אני אקח ממך, עד הפרוטה האחרונה. ונשבע חתן דגן לאשר ולקיים את כל הכתוב עליו בשטר כתובתא דא בלי שום תחבולה... מכאן אמרו, כל מה ששקר מרוויח הולך לפחתא.

זהו המושל של רבותינו, והנמשל הוא שכל מה שיבוא לאדם בדרך שאינה של אמת, לא יהיה לו קיום. כל עסק שלא מבוסס היטב על אמת ועל דיני התורה שהם אמת, בסוף תבוא איזה 'פחתא', יבוא מאיזה מקום שלא חלמת עליו איזה הפסד וחסרון, וכל הרווח הגדול ילך לטמיון. ובעל החינוך ועוד מרבתינו הראשונים לימדו אותנו יותר מזה, שאפילו ממון שהגיע לאדם ביושר, מכל מקום אם מעורב בו קצת ממון שהגיע שלא ביושר, הכל נאבד. וכמו שאמר הכתוב (ירמיהו יז, יא) 'עושה עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו', והרד"ק הביא שני פירושים בזה מי יעזוב את מי, ודי למבין.

הוא שאמרנו, יש זוגות זוגות. השקר הולך תמיד עם הפחתא, ושנאת חנם הולכת תמיד עם לשון הרע. אדם שיש בלבו שנאה על רעהו רגיל לדבר עליו לשון הרע, רכילות, לבזות אותו ולהכפיש אותו בכל מה שיוכל. וכשם ששנאת חנם מביאה את האדם לדבר לשון הרע, כך זה גם להיפך, שלשון הרע מוליד שנאה.

זו הסיבה שהפרשיות האלו חלות בימי בין המצרים. הפרשה הראשונה עוסקת בעניני קדושת הפה, 'לא יחל דברו', ופרשה שניה עוסקת בעניני רציחה. לרמוז שאלו הם שני הסיבות העיקריות שגרמו לשני החורבנות. ומדוע הקדימו פרשת מטות לפרשת מסעי, אחרי וענין הפה גרם לחורבן בית שני?! מפני שהוא חמור יותר, וכמו שראינו מדברי הגמרא 'בירה תוכיח', בית המקדש שעדיין לא נבנה, מוכיח ששנאת חנם ולשון הרע חמור מן הכל.

ידיעת היום והשבות אל לבבך

הפסוק אומר (דברים ד, לט) 'ידיעת היום והשבות אל לבבך'. אמרו רבותינו המפרשים, שהנה יש בפסוק הזה שני ענינים. בתחילה יש את ענין הידיעה, 'ידיעת היום', דהיינו השגת הדעת והשכל, מה שאדם משכיל משכלו ומבין מדעתו, אבל התורה לא מסתפקת בזה, והקב"ה אומר, אני מבקש שאת הידיעה הזו - 'השבות אל לבבך', תעביר מכלי הדעת אל כלי ההרגשה, אל הלב פנימה.

הרבה פעמים מצוי שיש לנו ידיעה והבנה בעניני עבודת ה', אבל חסרה לנו החיות והרגשת הלב בידיעה הזו. הפסוק אומר (ירמיהו ב, לה) 'הנני נשפט אותך על אמריך לא חטאתי'.

ולכאורה, איך יתכן הדבר?! וכי באותו הדור שירמיה הוכיח את ישראל, לא היה אף אחד שאמר וידוי ואמר 'חטאתי'? והביאור הוא, כי באמת אמרו 'חטאתי'. ודאי שאמרו. אבל אמרו רק בפה, ולא אמרו 'חטאתי' בלב. אנחנו צריכים שפיו ולבו של אדם יהיו שווים, ושהאדם יבין וירגיש בלבו שבאמת הוא חטא. ובהיותו והלב לא הרגיש 'חטאתי' ולא הרגיש שהוא רחוק מהשי"ת, 'הנני נשפט אותך'.

רבי נפתלי מרופשיץ זצ"ל ראה פעם אחד שעושה וידוי ומכה על לבו ואומר 'חטאתי', 'עויתי', 'פשעתי'. אמר לו רבי נפתלי, 'למה אתה דופק ולמה אתה מכה על הלב? הרי בעל הבית לא נמצא... אם אין את הרגשת הלב, מה טעם יש לדפוק שוב ושוב 'חטאתי'? אצל דוד המלך נאמר (שמואל א כד, ו) 'ויך לב דוד אות'. כלומר, הלב מבפנים הוא הוא שהכה אותו והרעיד אותו, ולא כמו שאנחנו עושים, מכים מבחוץ את הלב... יש אחד שכשמוכה על לבו 'וינועו אמות הספים' ויש בזה חשש של צער בעלי חיים... אמנם המגן אברהם (סימן תר"ז אות ג') מביא את דברי המדרש, מה באמת הטעם שמכים על הלב בשעת הוידוי?! לומר - אתה גרמת לי. הלב הוא ראשית הכל, הוא חומד, והוא זה שמפעיל את כל האיברים ו'כלי המעשה' גומרים'. אבל עדיין, לא בהכרח תליא מילתא ואין זה העיקר, אלא העיקר הוא הרגשת הלב, שאדם ירגיש שהתרחק מה' יתברך והתנהג שלא כשורה.

וזהו אחד הוידוים שאנחנו אומרים, 'על חטא שחטאנו לפניך בוידי פה'. זה עצמו שאדם עומד לפני המלך ומדבר ומבקש מחילה על חטאיו, ולבו בכלל בל עמו והוא לא חושב על מה שאומר ולא מרגיש מאומה, הרי זה עצמו חטא ועוון. ולכן כתב הרא"ש בארחות חיים שאדם שאומר 'סלח לנו' ולא מכוון למה שמוציא בשפתיו, "צריך סליחה לסליחתו", כי זה עצמו שאדם מבקש מחילה בלי להתכוון לזה, זה עצמו מצריך מחילה וכפרה.

כלל הדברים הוא, שיש הרבה דברים שאנחנו יודעים אותם היטב ואין לנו בהם כל פקפוק, אבל זה לא מספיק שיש לנו את הידיעות, אלא צריכים אנחנו לחיות ולחוש את הידיעות האלו בלבבנו. כאן היצר נכנס ועושה הכל כדי להפריע ולחבל, אבל זאת עבודתנו, לחבר ולקשר את הידיעות שלנו עם תחושת הלב ועם ההנהגה היומיומית והמעשית. וכשאדם מצליח לחיות פרט מפרטי המצוות, כל העבודה שלו היא אחרת. למשל, כל אחד יודע שיש מצוה לתת צדקה, ויש אחד שנותן צדקה, אבל כלאחר יד. לעומת זה אחד שחי את מצוות הצדקה, כל הנהגתו שלו היא בצורה אחרת.

אחד מגאוני הדור הקודם, רבי אליהו חיים מלודז' זצ"ל, היה מעמודי החסד בדורו, ויש הרבה עובדות ומעשים על כל עניני הצדקה והחסד שהיה עושה. ספרו, שפעם אחת בלילה אחד באמצע החורף, בזמן שהשלג ירד בלי הפוגה וכסה את הארץ, יצא רבי אליהו חיים את ביתו והלך אל ביתו של אחד העשירים שם. כשהמשרת פתח את הדלת, ראה שרבה של

העיר הגיע. רץ אל הגביר ואמר לו, 'אדוני, אתה יודע מי הגיע?! רב העיר בכבודו ובעצמו נצב בדלת, הוא ולא אחר הוא ולא שליח'.

העשיר באותו הזמן היה יושב בסלון ביתו המוסק היטב כשלגופו מעיל קל, אך כששמע שהרב הגיע עזב את כל עניניו ורץ אל פתח הבית לקבל את פני הרב. העשיר קידם בברכה את פני הרב, והרב אומר לו שרצה לדבר אתו על איזה ענין. וכך, בעודו עומד על פתח הדלת, התחיל הרב מדבר אתו בדברי תורה, אחרי כן מספר איזה סיפור ואף מוסיף עוד סיפור, ממשיך בעניני הנהגה, וכך השיחה הולכת ומתארכת עוד ועוד כשכל הזמן הזה הם עומדים על יד הדלת.

העשיר אחרי שעמד שם חצי שעה, כבר כמעט ונהיה נציב קרח... ארכובותיו של העשיר נקשו דא לדא, והוא הרגיש שהוא קופא מקור. וכך ממשיך הרב ומדבר ומדבר, עד שרגע אחד הפסיק הרב מדיבורו ואז הצליח העשיר להשחיל משפט: 'כבוד הרב, אולי אפשר להכנס בפנים? עוד מעט אני כבר לא אהיה כאן בעולם הזה'... נכנסו אל הבית, אל הסלון החם. התיישבו ליד האח המוסק, ואז פנה העשיר אל הרב, 'כבוד הרב, אחרי כל השיעור הזה שמסרת לי בפתח הבית, לשם מה הרב הגיע?! מה מבוקשו של הרב?!' אמר לו רבי אליהו חיים, 'אני מבקש שתעזור לי לצורך מגבית שאני מקיים עבור העניים, שיהיה להם כסף לקנות עצים עבור הסקת הבית'. העשיר נענה ונתן לרב סכום כסף גדול בעין יפה.

לאחר מכן פנה העשיר ואמר לרב, 'במחילה כבוד הרב, תורה היא וללמוד אני צריך. בשביל מה העמדת אותי בפתח הבית כמו חצי שעה בקור העז, כשכבר כמעט היית צריך להזמין לי חברא קדישא... למה לא נכנסת תיכף ומיד אל הבית?!' ענה לו רבי אליהו חיים, 'הרי כל כך פשוט הדבר... רציית שתטעם קצת ותרגיש בכלי התחושה איך מרגישים אחיך העניים עכשיו, כשאין להם כסף לקנות עצים. אם הייתי נכנס אליך לבית המוסק, ובעודנו יושבים ומדברים על כוס תה חם הייתי אומר לך 'תשמע, קר לעניים', היית אומר 'בסדר, הנה לך ח"י רובל', ובוז פוטר את עצמך. עכשיו שהיית חצי שעה בקור וכבר הרגשת שאתה כבר נמצא בעולם העליון, לבטח הבנת יותר מה עובר על העניים שיושבים בקור הזה לא חצי שעה ולא שעה אלא לילות שלמים, ותרמת בעין יפה'.

הוא שאמרנו. דברים שאדם לא רק יודע בשכלו אלא גם מרגיש וטועם, העבודה בהם נראית אחרת לגמרי. ואם אנחנו היינו חיים את הפרשיות האלו ומרגישים אותם בכלי התחושה, היינו חוסכים מעצמנו הרבה בעיות, בעולם הזה ובעולם הבא.

לפום צערא אגרא - שכר המצוות לפי המאמץ

שהרי, במשנה במסכת אבות (פ"ה, כג) כתוב 'לפום צערא אגרא'. זו היא משנה ידועה

ומפורסמת מאד², ופשט דברי התנא הוא שלפי ההתאמצות והצער שיש לאדם בקיום המצוות, כך גם יהיה קיבול שכרו. אם אדם מתאמץ הרבה בשביל לקיים מצוה, מאיזו סיבה שלא תהיה, בין אם היתה לו הפרעה מצד הבריאות שלא הרגיש טוב ובין אם היתה לו הפרעה מסיבות הפרנסה או שאר סיבות, לא אומרים בשמים רק 'פלוני קיים מצוה' ונותנים לו את שכרה הקצוב, אלא מחשיבים גם את כל הסובב, את כל הטרחה וכל הצער שהיה לו בקיום המצוה, ושכרו יהיה גדול הרבה יותר.

אותו דבר הוא גם להיפך, בעבירה. אחד שהתאמץ מאד מאד לא לעבור על מצוות ה', שכרו גדול מאד. כי לא מחשיבים בשמים רק את החלק הזה שלא עבר עבירה, אלא מחשיבים גם את כל ההתאמצות והצער שהיה לו בדרך. הגמרא במסכת מנחות (מג) אומרת, שקשה עונשו של לבן יותר מן התכלת. דהיינו, היום בזמנינו אין לנו תכלת, אבל מעיקר הדין צריך להיות בציצית גם חוטי לבן וגם פתיל תכלת, כמו שכתוב בתורה. ומי שהיה מבטל את חוטי הלבן מהציצית שלו היה העונש שלו חמור יותר ממי שמבטל תכלת. מדוע? מפני שהתכלת היה יקר, ואדם היה אומר 'מצטער, אין לי תקציב בשביל זה. נכון שיש לי כסף לנסוע לחוץ לארץ, אבל בשביל התכלת אין לי תקציב'... יש לו קצת תירוץ ותשובה, שהתכלת יקר ואין לו כסף לקנות אותו. אבל חוטי הלבן הם שכיחי טובא, נמצאים בשוק בזול ולא עולים ביוקר, ומדוע אתה מבטל אותם?! על זה אין לך תירוץ, ולכן העונש חמור יותר. למדנו, שבשמים לא מסתכלים רק האם אדם קיים מצוה או לא, אלא בודקים בכל פרט ופרט את כל הנתונים ואת כל הסובב אותו.

לפעמים קורה וקשה לאדם לבוא לשיעור מסיבות שונות ומשונות, ואף על פי כן הוא מתאמץ ומגיע. אחד כזה, שכרו עצום ורב. מאידך, כשקל לאדם לבוא וללמוד והוא לא עושה את זה, התביעה עליו כפולה ומכופלת, למה לא באת ללמוד אז?! זהו 'קשה עונשו של לבן יותר מן התכלת'. זהו פשט המשנה 'לפום צערא אגרא', כי לפי הצער והטרחה שיש לאדם בקיום המצוה, כך יהיה שכרה ומעלתה.

לפום צערא אגרא - פיו של האדם קובע את שכרו ועונשו

אבל אומרים עוד ביאור בשמו של רבי ברוך ממזיבו³ זצ"ל, נכדו של הבעל שם טוב, זיע"א. הסביר רבי ברוך, כך צריך לקרוא את המשנה: לפום - צערא אגרא. המילה 'פום'

ב. וכבר הכרתי אחד שהיה אומר דרך קבע את המשנה הזו בעת הסעודה, כדי לקיים בה את החובה לומר דבר תורה על השלח... חבל, למה לא תלמד חתיכה הראויה להתכבד, איזה מאמר מדברי רבותינו, פסקה בגמרא או פרק משניות?! הוא היה מסתפק בשלושת המילים האלו 'לפום צערא אגרא', וגם את זה היה אומר ב'צערא'...

בארמית משמעותה פה, ועל זה אומר התנא, דע לך כי לפום - צערא אגרא. לפי הפה של האדם, כך יהיה שכרו ועונשו. אדם שהפה שלו טהור מכל חטאי הלשון, אין בפיו לא שקרים וכזבים לא לשון הרע או אונאת דברים ואדרבה, הפה שלו עוסק בדברי תורה ויראה, בעניני חסד וכדומה, יהיה לו 'אגרא', בכל מכל כל. וזהו הפקר גמור לכל, וכל אחד ואחד מאתנו שרוצה לבוא וליטול - יבוא ויטול.

החפץ חיים זצ"ל לא היה פזרן בברכות, והרבה פעמים כשהיו רוצים שיברך, היה נמנע מזה. אבל זאת ידעו נאמנה, שאם החפץ חיים מברך, הברכה שלו מתקיימת. פעם שאלו אותו, 'כבוד הרב, תורה היא וללמוד אנחנו צריכים. למה הברכות שלך כולם מתקיימות?!' כשאחד אחר מברך, הרי זו ברכה לבטלה, ולוואי שלא יזיק... והרב כשמוציא מפיו כמה מילים, בידוע שהם מתקיימות... מדוע?!' אמר להם החפץ חיים, 'דעו לכם שאין זו ירושה שלי ואין זו זכיה מיוחדת עבורי. הסיבה שהמילים שאני מוציא מהפה יש להם קיום, זה משום שאני שומר על הפה שלי. אני מעולם לא הוצאתי דבר שקר מן הפה, ועכשיו אם אברך מישהו והברכה לא תתקיים, יימצא שהדיבור של הברכה היה דיבור שאינו של אמת. ואחרי שאני כל חיי משתדל שהפה שלי יהיה פה קדוש בלי שום אמירה של שקר, לא יכשילו אותי מן השמים בדבר הזה ולכן יסייעו אותי שהברכה תתקיים.' 'וממילא', אמר להם החפץ חיים, 'אם אתם רוצים שגם הברכות שלכם יתקיימו, תשמרו על הפה כמו שצריך'. כל אחד שישמור על הפה שלו שיהיה קדוש וטהור, יזכה שהפה שלו יפעל ישועות.

ג. אונאת דברים הוא איסור מצוי מאד, ובמשפט אחד או אפילו תיבה אחת שאדם מצער בה את השני ומכאיב לו, הרי זה עובר באונאת דברים. זהו איסור חמור, והגמרא בבבא מציעא (נט.) דורשת את המקרא בעמוס (ז, י) 'כה הראני והנה ה' נצב על חומת אנך ובידו אנך', שזה הולך על אונאת דברים. בשאר איסורים שבתורה, יש שלוחים מאת המקום להפרע מן האדם, אבל על אונאת דברים - 'ובידו אנך', הקב"ה בכבודו ובעצמו בא להפרע.

ואדם צריך לעורר את עצמו תמיד לכל יכשל באונאת דברים, לפי שהיא מצויה ביותר. מצויה בתוך הבית, וכמו שאמרה הגמרא (בבא מציעא נט.) לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו שמתוך שאונאתה מצויה דמעתה מצויה, ובכיה שמישהו בוכה בגללך הרי זה אסון. אחד חושב שבגלל שזה האשה והילדים "שלו" הוא יכול לעשות מה שירצה... וזה אינו. מה שאתה לא רוצה שיעשו לך - אל תעשה לאחרים.

הוא שאומר התנא 'לפום - צערא אגרא'. אדם לפעמים לא מבין למה באים עליו צרות רבות ומשונות, אם בעניני פרנסה ואם בעניני בריאות, ומחפש להבין למה זה קורה לו ומאיפה זה בא. אל תחפש, תבדוק איך ההנהגה אצלך בבית. תבדוק אם אין בביתך אונאת דברים, הלבנת פנים וכדומה. כי אם הפה שלך נגוע בענינים הללו, יבוא עליך ה'צערא'. ח"ו ורח"ל.

ובדי לשמור על הפה נקי וטהור, צריכים ללמוד את גדרי הלכות הפה, כגון, לדעת מהו גדר שקר. פעם יהודי הגיע לגדול אחד ושאל אותו 'כבוד הרב, האם מותר להגזים?!' אמר לו הרב, 'אני לא יודע מה זה נקרא 'להגזים'. תפרש לי מה הכוונה ואוכל לענות לך'. אמר לו היהודי, 'להגזים הכוונה היא שאדם שמספר סיפור על משהו שאירע, קצת מנפח את הסיפור, קצת משנה פרטים וקצת מוסיף מעצמו, עד שלמרות שבאמת יש בסיפור הזה איזה גרעין של אמת, מכל מקום בגלל ריבוי הנופך שהוסיף כבר פנים חדשות באו לכאן... האם מותר לעשות את זה?!' אמר לו הרב, 'הבנתי אותך, אתה שואל האם מותר לשקר'... מה בין זה לבין שקר?! אבל אם אנשים לא לומדים הם יכולים כל חייהם לחשוב שאין איסור להגזים, שהרי לא שיקרו, רק הגזימו...

רבי אליהו לאפיאן זצ"ל היה איש אמת, ותמיד היה מדייק בכל פרט ופרט עד הקצה האחרון. אם שואלים אחד 'מה השעה', אפילו בלי להסתכל בשעון הוא זורק את השעה המשווערת, 'עכשיו רבע לתשע'. אבל רבי אליהו לאפיאן היה מסתכל בשעון ועונה על שאלה כזו, 'עכשיו שמונה ארבעים ושש'. כי זהו איש האמת, שנוהר לדייק ולהוציא מפיו רק אמת לאמיתה. ואדם צריך להתחנך בדבר הזה, להיות מן השומרים על הפה ומדברים אמת.

מסופר כי פעם נודע לרבי פנחס מקוריץ זצ"ל שאחד מנכדיו משקר, ומיד ישב עליו שבעה מדוע?! אמר רבי פנחס מקוריץ, 'כיון שהוא מדבר שקר, הרי הוא אצלי בגדר מת'. וכך יש עוד הרבה עובדות מאבותינו ורבתינו איך החשיבו את ענין אמירת האמת וכמה נזהרו מכל סרך של דיבור שאיננו אמת. אנחנו לא תופסים מה העוצמה הנוראה שיש לדיבור, ולכן לא מייחסים חשיבות גדולה לכל מילה שיוצאת מפיו. אבל באמת אנחנו רואים איך שאדם שנותן לאשה שווה פרוטה ואומר ארבע מילים 'הרי את מקודשת לי', הרי היא הופכת להיות אשת איש, על כל ההלכות המסתעפות מזה. ואם ירצה לחזור בו ולומר שהוא מתחרט, האמנם יכול?! - אינו יכול. זהו כחו של דיבור, גם של כמה מילים ספורות.

יש הרבה שמפייסים את עצמם ואומרים, 'תראה, אני רק שקרן קטן. יש אחד כזה שאתה לא יכול לסמוך על אף מילה שלו, אבל אני לא כזה שקרן גדול. אני רק שקרן קטן...' נכון שיש כיתות כיתות ושקרנים שקרנים, אבל עדיין, וכי חילוק יש בין שקר לשקר? שקר זה שקר, וכלפי שמיא אין הבדל.

ד. המילה הראשונה שרבי נחום שאדיקר חתך בה את בנו רבי זלמן בהר"ן, אותה המילה הראשונה שהוציא מפיו בהיותו בן שנתים, היתה 'אמת'. אחרי שבעים שנה, כשהחזיר רבי זלמן בהר"ן את נשמתו לפני בורא עולם, אמר קריאת שמע עד שהגיע למילה 'אמת', והסתלק לשמי מעלה. ב'אמת' התחיל את חייו, ב'אמת' סיים, וב'אמת' היו צרופים כל שנות חייו. וזהו תפקיד כל אחד, לחנך את עצמו בדבר הזה.

ה. בזמנו של הגאון רבי יצחק מוולוז'ין זצ"ל, היה אחד שהיה כל כולו איש שקר, והיה ידוע בכך שהוא

לפום - צערא אגרא. הפה של האדם הוא זה שקוצב מה יהיה לו, אם שכר או צער חלילה. והדברים האלו הם דברים שכל אחד יודע, אלא שכמו שאמרנו למעלה, לא די בידיעת השכל. השאלה היא האם אנחנו חשים את הדברים האלו גם בכלי ההרגשה והתחושה. זה התפקיד שלנו, 'והשבות אל לבבך', להרגיש איך באמת חילול הדיבור שלנו 'לא יחל דברו', זה מר ממוות.

מוטל עלינו להתחזק בענינים הללו של חטאי הלשון המצויים, ובזה נחסוך מעצמנו הרבה צרות. בתנחומא (פרשת ויצא ס"ו) אמרו רבותינו שמי שרוצה להרוויח ולהשתכר וזכות ולהנצל מכל מיני מרעין בישין יאחז במידת השתיקה. החזון איש היה רגיל לומר כי על שתיקה אדם יכול להיות רגוע שלא יתחרט עליה... אם פיו של אדם פתוח והוא מדבר בלי הפוגה, אזי כמו שאמר שלמה (משלי י, יט) 'ברוב דברים לא יחדל פשע', ו'פשע' הוא בגדר מזיד ומרד (יומא ל"ו ב'), כי כאשר אדם רגיל בדיבוריו יבוא גם לידי דיבורים אסורים במזיד. אבל אם אדם ישתוק, רק טוב יצא לו מזה, ו'לא מצאתי לגוף טוב משתיקה' (אבות א, י).

רבותינו כתבו, שנחלקו הנבראים לכמה חלקים, דומם, צומח, חי ומדבר (עיין לגר"א באדרת אליהו דברים ז' י"ג, ומשלי כ"ב ב' ול' ט"ו, ובספר הברית ח"א מאמר י"א פ"א ועוד). ובכוזרי (מאמר א') הוסיף חלק חמישי - את עם ישראל. המדבר הוא האדם, כמו שכתוב (בראשית ב, ז) 'ויהי אדם לנפש חיה', כי כל המבדיל בין האדם לבין הבהמה הוא כח הדיבור שלו. ואם כן, אדם שהחמיץ את כח הדיבור שלו ולא עושה אתו שימוש נכון, מה יש בינו לבין החתול?! ואדרבה, הרי הוא יותר חמור! החתול נולד בלי יכולת לדבר, ומה יכול היה לעשות? אבל אתה שקבלת את כח הדיבור ויכלת לעשות בו גדולות ונצורות, הלכת והזקת והשחתת אותו בדיבורים אסורים? אבוי לאחד שכזה.

כח הדיבור של מי ששומר את פיו ולשונו

ובמנו שהבאנו לקמן מרבותינו ע"ה, מי שיקיים את ה'לא יחל דברו' וישמור על קדושת הפה

בדאי ומוסיף שקר על שקר, והיו אומרים עליו שכאשר הוא היה אומר שהוא משקר, היו יודעים שגם עכשיו הוא משקר... פעם אחת היה צריך רבי יצחק מוולוז'ין לדבר עליו, אבל לא היה לו נעים לומר עליו לפני כולם שהוא שקרן כזה... מה עשה?! אמר הרב, תראו רבותי. בורא עולם באהבתו אותנו, ברא את האדם ונתן לו כשרונות כשרונות. אחד הכשרונות הוא הזכרון. יש אחד שזוכר מה היה לפני חמש שנים, אבל אם תשאל אותו מה היה לפני עשר שנים הוא לא ידע להשיב. לעומתו יש אחד אחר שיש לו זכרון טוב, וגם אם תשאל אותו מה היה לפני עשרים שנה הוא ידע לענות לך על השאלה. יש אחר שהזכרון שלו טוב כל כך, שהוא יודע לספר גם דברים שהיו לו בילדותו. אבל יש אחד, אמר רבי יצחק מוולוז'ין, כמו פלוני זה, שהזכרון שלו מיוחד במינו... הוא זוכר גם דברים שמעולם לא היו...

שלו, יזכה לענין הזה של 'ככל היוצא מפיו יעשה', שיהיו דבריו נשמעים ועושים פרי לטובה. וכך היה אצל גדולי רבותינו שבדיבור גרידא היו משפיעים ופועלים שתהיה מציאות חדשה, והגאון חיד"א בספרו מראית העין סנהדרין (נ"ט א') מדגיש שאפילו בלי שהתפללו אלא רק דברו, עצם הדיבור שלהם כבר חולל מציאות חדשה. מדוע? - בגלל הזהירות שלהם על כח הדיבור שלהם, שיהיה בקדושה ובטהרה.

ומביא החיד"א ראייה לזה, מהגמרא במסכת סנהדרין (נט:). שם מובא מעשה על רבי שמעון בר חלפתא, שהיה הולך בדרך ולפתע באו לקראתו זוג אריות. מספרת הגמרא, 'נהמי באפיה', שאגו לפניו. אדם יתאר לעצמו אריה אחד שמתקרב ובא אליו, כשהוא שואג ונוהם... הרי הוא לא מגיע לדרוש בשלומו, אלא בא לעשות לו סעודת סיום... וכאן לא הגיע אריה אחד, אלא 'איש את רעהו יעזורו', שנים הגיעו. אמר רבי שמעון בר חלפתא, 'הכפירים שואגים לטרף ולבקש מאל אכלם'. מיד 'נחיתו תרי אטמתא משמיא', כיון ששמעו בשמים שאמר רבי שמעון בר חלפתא שהאריות רעבים, הורידו להם שני ירכיים גדולות של בשר, בהשגחת בד"ץ דמן שמיא... אכלו האריות ירך אחת ונשארה השנייה. לקח רבי שמעון בר חלפתא את הירך לבית המדרש ושאל האם היא מותרת באכילה, והשיבו לו שבוודאי היא כשרה ומותרת באכילה, שהרי אין דבר טמא יורד מן השמים.

אומר החיד"א, הבה ונתבונן. וכי כתוב כאן שרבי שמעון בר חלפתא עמד והתפלל ואמר, 'רבונו של עולם, תראה באיזו סכנה עצומה אני נמצא, אנא ממך תעזור לי?! לא. הוא רק אמר 'הכפירים שואגים לטרף', האריות האלו הם רעבים. ומיד כשאמר כן, ירדו הירכיים מן השמים למאכל האריות. מדוע? - כי מכיון שאין צל צלו של ספק שרבי שמעון בר חלפתא נזהר כל חייו בענין הזה של 'לא יחל דברו', ממילא חל עליו הכלל של 'ככל היוצא מפיו יעשה', ואף בדיבור גרידא הדיבור שלו פועל.

אחד יחשוב, 'מילא, כך זה בתנאים קדושי עליון, אבל זה לא קשור אלי'. זו טעות גדולה. רבותינו (חיד"א בספרו חומת אנך במדבר ל' ב', קדושת לוי לרבי יצחק מברדיטשוב פרשת מטות, חכם יהודה צדקה ועוד) למדו אותנו שכל אחד מאתנו שיתאמץ בענין הזה, שישב וילמד ברצינות על מנת לקיים את הלכות הפה, הלכות לשון הרע, הלכות חנופה והלכות אונאת דברים, ואכן יקיים את שלומד, ויזכה לפה טהור וקדוש, אזי יש לו את ההבטחה הזו של 'ככל היוצא מפיו יעשה', הדיבור שלו מפה קדוש יפעל ויעשה גדולות ונצורות, ואפילו שלא בדרך תפילה ותחנון אלא בדיבור גרידא. [וכן הוא בספר חסידים (מכת"י סימן תתשצ"ב) ובספר ראשית חכמה (שער הקדושה ספ"ב) ע"ש].

בספר אור אלחנן (ח"א עמוד קפ"ב) מסופר מעשה כזה על רבי אלחנן וסרמן זצ"ל הי"ד. הוא היתה לו ישיבה בברנוביץ', ופעם אחת בהיותו יושב בחדר שלו שבישיבה, נכנסו

יהודים שפרקו עול תורה ומצוות לתוך היכל הישיבה, והתחילו לעשות שם פוגרום. הפכו את הסטגנדרים, התקוטטו עם הבחורים הלומדים ועשו מהומה. הרב שישב בחדר סמוך, שמע את הרעש ויצא לראות מה קרה. כיון שראה את גדוד הפרחחים, גער בהם וציווה עליהם שיצאו מיד החוצה. כיון שראו אותו, איש אלוקים קדוש ונורא, נבהלו, ואכן התחילו לצאת החוצה.

היה שם אחד מהפרחחים שהיה חצוף ועז פנים, והוא נשאר לעמוד על מקומו. נגש אליו רבי אלחנן ואמר לו שיצא החוצה. אותו חצוף לא הסכים לצאת ונשאר שם. תפס אותו רבי אלחנן וסרמן והתחיל לגרור אותו החוצה. אותו עז פנים אמר לרב 'בלי ידיים!' אמר לו הרב: 'אתה בלי ידיים!' וכשהוא יצא בחוץ התברר ששתי ידיו של אותו מחוצף הפכו להיות משותקות, ורעשה וגעשה כל העיר.

ובי רבי אלחנן קילל אותו והתכוון שיהיו ידיו של אותו אחד משותקות?! הוא רק אמר לו 'אתה בלי ידיים', אבל כיון שהפה של רבי אלחנן היה קדש קדשים, הרי הוא פעל את פעולתו. [ועיין בספרו שלו קובץ שיעורים כתובות (ס"ב ב' אות פ"ח) והבן].

על רבינו הסטייפלער זצ"ל מסופר שפעם אחת כיבדו אותו לברך את ברכת החודש בשבת מברכין אייר, לעמוד ולומר את הנוסח "יחדשהו הקב"ה וכו'. כשהסטייפלער נעמד לומר "ראש חודש אייר יהיה ביום זה וזה", טעה ואמר "ראש חודש חשון". כששמעו המתפללים את הטעות של הרב, אמרו כולם איש לרעהו, 'בואו ונלך ונכין לעצמנו מטטריות ומגפים, כי אם הרב אמר 'חשון' אז אכן יהיה חשון'. ובאמת באותו החודש (דהיינו חודש אייר) נשתנו סדרי בראשית וירד גשם זלעפות בכל רחבי הארץ, אפילו באזור הנגב. וכי הוא התכוון לזה?! לא. אבל זהו כחו של פה קדוש, שבדיבור גרידא פועל ומשנה מציאות.

וכך בגמרא בכמה מקומות (מועד קטן י"ח א' כתובות כ"ג א' וס"ב ב', בבא מציעא ס"ח א') מובא על חכמים שהוציאו מפייהם איזה דיבור, והוי 'כשגגה היוצאה מלפני השליט'. הם לא התכוונו לשנות את המציאות ולהחיל קללה, אבל הרי זה כשגגה היוצאת מלפני השליט, כי זה כוחו של פה קדוש. אנחנו לא מודעים מספיק לעוצמת הכח של הפה, אבל אם אדם

ו. ובאמת צריכים זהירות בדברים הללו. בספר כוכבי אור (חלק נתיבות אור דף נ"ט ע"א) מסופר שפעם הגיעו אל רבי ישראל מסלנט זצ"ל וסיפרו לו על יהודי שמקלל אחרים, ואמר רבי ישראל שצריכים לדעת כי כמו שיש אחד שמזיק לשני וחובל בו בידים, ואם יבוא אחד ויתן לרעהו מכה הגונה לא יוכל לומר 'לא התכוונתי, זה לא כואב בכלל', ונראה איך יגיב כשיתנו לו... כך יש גם 'מזיק בדיבור'. אותו אחד לא יכול לומר 'מה כבר עשיתי, רק דברתי', כי על ידי הדיבור שלך אתה יכול לפעול ולגרור נזק לאחרים.

ישים אל לבו את הכח שיש לו, ישתדל ויתאמץ להמנע מדיבורים אסורים אלא אדרבה ישתמש בפה שלו לקדושה וטהרה, אשריו ואשרי חלקו. הרבה 'אגרא' יקבל בעבור זה, והרבה צרות ימנע ממנו ומעם ישראל בזכות הדבר. וזו היא עבודה לכולם, וכל אחד ואחד צריך לקנות חלק בזה.

לשון הרע שקול כנגד ג' עבירות חמורות

רבינו הגדול הגאון מוילנא זצ"ל, כנודע, רצה לעלות לארץ ישראל, ואכן, הוציא את מחשבתו לפועל, נפרד מאנשי ביתו ויצא בדרכו לארץ ישראל. כשהיה בחצי הדרך, סב על עקבותיו וחזר לוילנא אל ביתו. התלמידים שלו עלו לירושלים, ביניהם רבי מנחם מנדל משקלוב, רבי סעדיה ועוד, אבל הוא עצמו לא הגיע ארצה. עד היום לא ידוע מה בדיוק הסיבה שגרמה לו לחזור לוילנא.

כשהיה בדרכו לארץ ישראל, קודם שהחליט לחזור לוילנא, כתב מכתב עבור המשפחה שלו, עבור אשתו, אמו והילדים שלו. המכתב הזה נודע בשם 'אגרת הגר"א', אגרת לא ארוכה במיוחד, אך נפלאה ומופלאה, וכל שורה בה מאירת עינים בעניני תורה ועבודת ה', וטומנת בחובה יסוד בקניני העבודה.

אחד הדברים שהגר"א מדגיש וחוזר ומדגיש באגרת הזו, זה הענין הזה של קדושת הפה והשמירה על הדיבור, ונראה מלשוננו.

וזה לשון אדונו הגר"א שם: **והכל יביא במשפט על כל דיבור, ולא נאבד אפילו דיבור קל.** החפץ חיים זצ"ל בספרו שם עולם (ח"א פכ"ד) כותב כי בדורות שלפנים ידעו והאמינו בחוש איך כל דיבור ודיבור נרשם בשמים, אבל בדור שלנו שנחלשה האמונה, אנשים אומרים 'וכי כל מה שדברתי במשך שבועים שנה נשמע ונשמר בשמים?! את הכל קלטו ואת הכל זוכרים?!' לכן התחדשה הטכנולוגיה והנה לנו כיום מכשירים זעירים שיכולים לקלוט בתוכם חומר בלי סוף, והרי זה כהוכחה וכחיזוק לאמונה לכך שכל דיבור וכל ענין נרשם ונשמר בשמים. ואמנם הכל מודים שאפשר למחוק מהמכשיר את החומר, וגם אדם באמת יכול למחוק ממה שעשה על ידי תשובה, אבל בלא זה הכל נשמר!

צריכים זהירות בדבר הזה. יש הרבה שבביתם בשעת כעס ורוגז מקללים, או הוא או היא, או הוא את היא או היא את הוא... והקללות האלו מביאים צרות לישראל, וכמו שכתב הגאון חיד"א (עבודת הקודש ציפורן שמיר אות קפ"ה, וע"ע יוסף תהלות תהלים ט"ל ד' ומדבר קדמות מערכת כ' אות י"ט ועוד) שיש בשמים כת של מלאכים שהתפקיד שלהם הוא לומר 'אמן' אחרי הקללות שמקללים בני אדם אלו את אלו. למה לך לקלל?! אדרבה, תברך אחרים, ולכל הפחות 'הוי פיקח ושתוק' כלשון הגמרא (יומא ז).

ז. הקדוש רבי אלחנן וסרמן זצ"ל הי"ד היה אומר משם רבו רבינו החפץ חיים זצ"ל על דרך זה, בדורות

הוא שאומר הגר"א, 'כל דיבור נרשם, ולא נאבד אפילו דיבור קל'. בספר חסד לאברהם (מעין ב' נהר י"ט) מביא בשם הזהר הקדוש (עיין פרשת שלח לך דקס"ט ע"א), שכל קול וקל, אפילו קול המקל של הזקן שנחבט בקרקע בשעה שהוא הולך ונשען על מקלו, נרשם בשמים. איננו יודעים לאיזה טעם הקול הזה נרשם, אבל הקב"ה יש לו את החשבון המדוקדק שלו, והכל נרשם, לא נאבד מאומה. לכן, אומר הגר"א, **אני מזהירך שתרגיל בכל היותר לישב יחידי, כי חטא הלשון על כולו**. ובאמת כמה שאדם נמצא יותר לבד, כך עדיף טפי, ויותר מזה, עדיף לעשות מה שכותב החובת הלבבות (שער ח' פרק ג') שעיקר הבדידות היא לשבת יחד עם תלמידי חכמים, מפני שכשאדם נמצא בחברת תלמידי חכמים ומקיים בזה את המצוה של 'ולדבקה בו' - שהכוונה להיות חבר אתם גם באכילה ושתייה כמו שכתב הרמב"ם (הלכות דעות פ"ו ה"ב), ואמנם את זה כולם מקיימים אך צריך להיות גם חבר להם בלימוד ... - הרי הוא מבודד מן היצר הרע ושאר מרעין בישין דיליה. ומדוע? - 'כי חטא הלשון על כולו'. אמנם הרבה עווונות יש, אבל חטא הלשון עולה על כולם באיכות ובכמות, וכמאמר רבותינו ז"ל בתוספתא (פאה פ"א) 'אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקין קיימת לו לעולם הבא ואלו הן, עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים ולשון הרע כנגד כולם'.

אנחנו מכירים את הנוסח הזה מהתפילה בבוקר, על אותם מצוות שאדם אוכל מפירותיהן בעולם הזה והקין שמורה לעולם הבא, אבל צריך לדעת שחלילה גם להיפך, יש עבירות שעל פירותיהם נענשים בעולם הזה והקין שמור לעתיד, ולשון הרע כנגד כולם. ומה לי להאריך בזה העון החמור מכל העבירות. החפץ חיים כותב בספרו חומת הדת (פט"ז) הערה נפלאה. הגמרא במסכת סנהדרין (כו.) מקשה סתירה. בפסוק אחד כתוב (דברים כד, טז) 'לא יומתו אבות על בנים', דהיינו, שאין מגלגלים את חטא ההורים על הבנים ולכל אחד יש את החשבון שלו, ובפסוק אחר כתוב (שמות לד, ז) 'פוקד עוון אבות על בנים'. מתרצת הגמרא, לא קשיא, 'הא כשאוחזין מעשה אבותיהן בידיהן הא כשאין אוחזין מעשה אבותיהן בידיהן'. כלומר, אחד כזה ששומר תורה ומצוות אבל אבא שלו למרבה הצער לא שומר תורה ומצוות, לא יפרעו ממנו ולא ישלמו לו מאומה ממה שמגיע לאביו, וכל אחד עם החשבון ששייך לו. אבל אם האדם אוחז במעשה אבותיו ואת אותם חטאים ועווונות שעשה האבא גם הוא עושה, אומרים בשמים, 'ככה? אתה בבחינת 'ברא כרעא דאבוה', ממלא את מקומו ועושה את הרעות שהוא היה עושה?! תקבל חוץ מהחשבון האישי שלך עונש גם על מה שעשה אביך'.

הקודמים היו יודעים מהם מלאכי חבלה, אבל בדורות האחרונים נחלשה האמונה והתחילו מפקפקים בזה, ולכן שלחו לנו מן השמים תזכורת לדבר הזה, "מהם לבושים אדומים ומהם לבושים חומים", כלשון רבי אלחנן. הרוסים היו לבושים אדום, והנאצים האדורים 'מש"ו' היו לבושים בגדים חומים. זה היה התזכורת למי שרצה לראות מהם מלאכי חבלה, כאן בארץ. (ונדפס בקובץ מאמרים ואיגרות דף ר"ל).

אמר החפץ חיים, אנחנו יודעים היטב שכמעט ואין מי שלא נכשל בלשון הרע, וכמו שאומרת הגמרא (בבא בתרא קסה.) שכולם חוטאים בעוון אבק לשון הרע, והרמב"ם כותב שאם אדם לא נזהר כראוי יבוא גם לידי חטא לשון הרע עצמו (עיין בספר שמירת הלשון ח"ב פרק ג', וספר זכור למרים פרק ד' עשה"ט). ואם כך נמצא שכשאדם מדבר לשון הרע, הרי זה בגדר 'אוחז מעשה אבותיו', ואם כן יקבל בירושה גם את חטאי הדיבור של אבא שלו, של סבא שלו ושל אבא של סבא שלו וכן הלאה. די לנו בחשבונות שלנו, אנחנו צריכים גם את החשבונות של הדורות שלפנינו?! הוא שאומר הגר"א, זהו העוון החמור מן הכל.

עונש מי שחוטא בחטאי הלשון

כל עמל האדם לפיהו (קהלת ו, ז), אמרו רבותינו במדרש (רבה שם), שכל מצוותיו ותורותיו של אדם אינו מספיק למה שמוציא מפיו. הדברים האלו נוראים. אדם במשך חייו עוסק בתורה ומקיים מצוות לאין מספר, שהרי בדקה אחת שהוא לומד תורה מקיים מאתיים מצוות עשה של לימוד תורה, כמו שכתב החפץ חיים זצ"ל בספר תורת הבית (פרק ב'), וכל מצות תלמוד תורה שקולה כנגד כל המצוות, ולפי זה ביום אחד מקיים אלפי מצוות, ובשנה אחת כמה, וכל שנות חייו אין קץ למצוותיו. אבל אם אדם לא שומר את פיו ולשונו כראוי, אזי 'כל מצוותיו ותורותיו אינו מספיק למה שמוציא מפיו'. אדם חושב שאשריו ואשרי חלקו על חלקו בתורה ומצוות, ובאמת אין על זה חולק ואשרי מי שעושה את מצוות ה' ועושה נחת רוח לפניו, אבל דע לך נאמנה שאתה נמצא בגרעון. מדוע? - כי כשהפה לא שמור, הכל נפגם והכל חסר, והחטא הזה מצוי מאוד ועונשו חמור כנגד כולם, כמו שראינו.

ואמרו (חולין פט.), מה אומנותו של אדם בעולם הזה ישים עצמו כאילו וידיבק שפתותיו כשתי ריחיים. ואמרו המפרשים שהמאמר הזה מבהיל הרעיון, כי מבואר כאן שלא די בכך שאדם ישים את עצמו כאלם, אלא צריך הוא עוד להדביק את שני השפתים שלו כשתי ריחיים. היום אנחנו לא רואים כמעט ריחיים, אבל מי שראה ריחיים, בפרט אלו שהיו בזמן הקדום שכל אבן מהם שקלה כמה טונות, יודע כמה האבנים של הריחיים כבדות. על זה אמרו רבותינו, לא די בכך שתשים את עצמך כאילו ותאחז בפלך השתיקה, אלא גם אם תצטרך לדבר איזה דבר, יהיו שתי השפתים שלך כבדות כאבני ריחיים ותדבר רק את שנצרך לדבר ואת שמותר לדבר, בלי סרך של חטא ועוון.

וכל כף הקלע הכל בהבל פיו של דברים בטלים, 'דברים בטלים' כתוב כאן ולא דברים אסורים, אך גם על זה בא העונש הנורא הזה של כף הקלע. מה שאדם צריך לדבר לצורך חייו, לצרכי עבודתו והמסחר שלו, אם אלו הם דיבורים נקיים - לא אסרו. אבל אם אלו הם דיבורים בטלים, שאין בהם שום צורך, יש על זה תביעה. ועל כל דיבור הבל צריך להתקלע מסוף העולם ועד סופו, וכל זה בדברים יתרים, אבל בדברים האסורים כגון לשון הרע וליצנות,

ומהי ליצנות?! ליצנות זהו דיבור שגורם לאדם עצמו או לשני ששומע אותו להתקרר בעבודת ה' יתברך. ליצנות היא לא ההגדרה למי שאומר בדיחות ומצחיק אנשים, ואדרבה, לפעמים אפשר להרוויח על ידי זה הרבה הרבה, וכמו שכותב רבי חיים פלאגי זצ"ל על אחד בזמנו שהיה 'בדחן כשר' (ע' קול החיים עמוד קצב בשם מדרש תלפיות עמוד קי). אחד כזה שיש לו חוש הומור מפותח יכול לבוא ליהודי בעל לב נשבר ונדכא, ועל ידי כמה מילים של בדיחותא מעודד אותו, משפר את רוחו ומסלק ממנו את המרירות.

והיו יהודים בירושלים שהיו ידועים כבדחנים כשרים, ומיד כשהיו רואים אותם כבר היו צוחקים... מי שמנצל את זה לשמח אנשים זכותו עצומה, ובגמרא אמרו (תענית כב.) שמי שעושה את זה הרי הוא בן העולם הבא.

מהי כן ליצנות?! מי שמשתמש בכח הדיבור שלו לקרר אנשים מעבודת ה'. וכך אמר הכתוב (משלי יט, כה) 'לץ תכה ופתי יערים', ואמרו רבותינו (תנחומא יתרו ג') שהלץ הזה הוא עמלק, אותו אחד שבא לאמבטי הרותחת בשביל לקרר אותה, 'אשר קרך בדרך'. איך אדם מתלוצץ ומקרר?! על ידי הזלזול. לפעמים יש אחד ששמע איזה שיעור והתחזק, וכשפוגש אותו חברו הוא עושה לו תנועת ביטול עם היד ואומר לו 'זה מה ששמעת? נו נו'. בתנועת יד הזו הוא קירר לאותו אחד את הכל, ואוי להם לליצנים שאינם רואים פני שכינה (סנהדרין קג.).

עוד מוסיף הגר"א, שצריך להזהר מאד משובעות ונדדים. זה מענין הפרשה שלנו, וגם הדבר הזה מצוי בינינו. אנשים מתפלאים מדוע יש כל כך הרבה צרות, אבל אנחנו יודעים מדברי רבותינו בתלמוד (שבת לב:) כמה צרות באות בביתו של אדם ששטוף בנדדים ושבועות. וכן דיבורי מחלוקת או קללות ובפרט בבית הכנסת, ובשבת וביום טוב. יש אחד שבבית אין לו מאזינים, אז הוא מגיע לקלל ולעשות מחלוקת בבית הכנסת, כדי לזכות את הרבים... על אלו צריך לרדת לשאול למטה הרבה מאד ואי אפשר לשער גודל היסורים והצרות שסובל בשביל דיבור אחד. ולא נאבד אפילו דיבור אחד שלא נכתב, בעלי גדפים, המלאכים, הולכים תמיד אצל כל אדם ואדם ואין נפרדים ממנו וכותבין כל דיבור ודיבור, 'מי עוף השמים יולך את הכל ובעל כנפים יגיד דבר (קהלת י, ט). אל תתן את פיך להחטיא את בשרך ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא למה יקצוף (קהלת ה, ה).

כל רגע ורגע שאדם חוסם את פיו זוכה בשכילו לאור הגנוז

ולהיפך, השומרים והמשגיחים על פיהם אשרי חלקם. וכמו שממשיך הגר"א: עד יום מותו צריך האדם להתיישר, לא בתעניות וסיוגים, רק ברסן פיו ובתאוותו. ולכן הביא רבינו החפץ חיים זצ"ל בספרו משנה ברורה (סימן תקע"א אות ב'), שאם אדם רוצה

לעשות איזה תיקון לחטא שחטא, יקבל על עצמו תענית דיבור לכמה שעות או לחצי יום. זו תענית טובה, כי יש אחד כזה שכשצם יום שלם אי אפשר להתקרב אליו, ומי שבא לדבר אתו נמצא בסכנה, שמא ההוא יאכל אותו לארוחת ערב... אחד כזה, מה הרווחנו מהצום שלו?! עדיף שיאכל אוכל ולא יאכל בני אדם... אבל תענית דיבור לא מזיקה לאף אחד ואין בה סכנה. וכל רגע ורגע שהאדם חוסם את פיו זוכה בשבילו לאור הגנוז שאין כל מלאך ובריה יכולים לשער. אנחנו אין לנו השגה בשכר שיש לעולם הבא, אבל המלאכים יש להם ידיעה והשגה בעולם הבא, ועם כל זה האדם שחוסם את פיו ושומר על לשונו זוכה לאור הגנוז שאפילו מלאך ובריה אין יכול לשער.

העולם חושבים שמה שמפורסם שכל אחד יש לו מכסה של מילים שהוא יכול לדבר ואחרי שהוא גומר את המכסה ודיבר כל מה שהיה קצוב לו לדבר מסתלק מן העולם, זה שיחת ילדים ואין לזה מקור. אבל צריך לדעת שהגאון חיד"א מביא את השמועה הזו בשם מהרח"ו בהרבה מהספרים שלו [ובס"ד אני מצאתי כן במדרש הגדול שמות (ז' ח' עמוד ק"ג) ע"ש (א"ה ראה דברי רבינו שליט"א בספר הדר יעקב ח"ה סימן ב')]. והנה זה פשיטא שלא נאמר ענין זה על תורה ותפילה, ואדרבה, 'מרבית תורה מרבית חיים' (אבות ב, ז), 'צדק תדברון' (תהלים נח, ב. ועיין חולין פט.), התורה מוסיפה לאדם חיים וברכה. אבל פטפוטי סרק? - מזיקים הם לאדם.

זה במי שמכלה את כח הדיבור שלו לשווא, אבל מאידך בכל רגע שאדם חוסם את פיו, זוכה לאור הגנוז ולכל הברכות כולם. ואומר הכתוב (תהלים לד, יג), מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב נצור לשונך מרע ושפתך מדבר מרמה. ובזה, מסיים הגר"א ומבטיח, יכופר לו כל עוון. כולם מחפשים טהרה, קדושה ונקיות, והנה כאן מבטיח הגר"א שאחד כזה יכופר לו כל עוון, וניצול משאול תחתית, כמו שכתוב (משלי כא, כג) שומר פיו, היינו שומר פיו מאכילת איסור, ולשונו, מדברים בטלים, שומר מצוות נפשו. אדם על ידי הדיבור שלו יכול להרבות לעצמו חיים, הן בעולם הזה והן בעולם הבא, וה' יהיה בעזרנו.

חידו"ת פרשיות מטות-מסעי

פרשת מטות

א. בענין החייתם כל נקבה

במדבר (ל"א ג'): "וידבר משה אל העם לאמר, החלצו מאתכם אנשים לצבא ויהיו על מדין לתת נקמת ה' במדין, אלף למטה אלף למטה לכל מטות ישראל תשלחו לצבא וגו', ויצבאו על מדין כאשר צוה ה' את משה ויהרגו כל זכר וגו' וישבו בני ישראל את נשי מדין ואת טפם ואת כל בהמתם ואת כל מקנהם ואת כל חילם בזו וגו', ויקצף משה על פקודי החיל שרי האלפים ושרי המאות הבאים מצבא המלחמה, ויאמר אליהם משה החייתם כל נקבה הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם למסר מעל בה' על דבר פעור ותהי המגפה בעדת ה', ועתה הרגו כל זכר בטף וכל אשה ידעת איש למשכב זכר הרגו וכל הטף בנשים אשר לא ידעו משכב זכר החיו לכם".

וראיתי לחד מן תקיפי קמאי רבינו יהודה החסיד ז"ל בספר חסידים (סימן קנ"ג) שכה כתב: "מצנינו בתורה שכל מי שיכול להבין אף על פי שלא נצטווה, נענש עליו על שלא שם על לבו, שנאמר ויקצוף משה על פקודי החיל שרי אלפים ושרי המאות הבאים מצבא המלחמה, ויאמר אליהם החייתם כל נקבה, ולמה לא ענו לו ולמה לא צוית לנו והלא לא אמרת לנו להמית הנשים, אלא שידע משה שהיו חכמים ובקאים לדון קל וחומר, מה כנענים שכתוב בהם לא תחיה כל נשמה (דברים כ' ט"ז) למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות וגו' (שם שם י"ח), וכתוב כי יסיר את בנך מאחרי (שם ז' ד'), שמא יחטיאך להבא, אלו שכבר חטאו והחטיאו לא כל שכן, כל שכן שהיה לכם לדון קל וחומר" עכ"ל, והדברים נוראים. [נועין עוד בפירושי רבינו יהודה החסיד על התורה פרשת מטות שם (דף קצ"ד) ובספר פענח רזא שם ודוק היטב].

ועם שאיני כדאי כלל בענייני לא הבנתי היטב דברי קדשו ז"ל, ומה היה להם לדון בקל וחומר מכנענים, והרי כל האזהרות הללו כמו לא תחיה כל נשמה וכו' שנאמרו על הכנענים היו אחרי מעשה נשי מדין ונאמרו בספר דברים, ואז במלחמת מדין עדיין בני ישראל לא שמעו לאזהרות אלו, ומה היה להם לדון בקל וחומר, ועיין.

ולבאורה טפי היה לו לרבינו יהודה החסיד ז"ל לומר שהיה להם לפקודי החיל לדון בקל וחומר ממה שנצטוו לנקום נקמת ישראל במדין ולהרוג כל זכר בהם, ואם על הזכרים שבמדין שלא היו במעשה העבירה בפועל כמו נשי מדין ממש, מכל מקום נצטוו להורגם, נשי מדין שעשו מעשה העבירה בפועל לא כל שכן, וכמו שאכן אמר להם משה רבינו הן הנה היו וגו', כך היה למשה רבינו לטעון כנגדם, דוק ועיין.

ב. בענין במקהלות נקהלו על משה ואהרן

במדבר (ל"ג כ"ב): "ויסעו מרסה ויחנו בקהלתה: (כ"ג) ויסעו מקהלתה ויחנו בהר שפר: (כ"ד) ויסעו מהר שפר ויחנו בחרדה: (כ"ה) ויסעו מחרדה ויחנו במקהלת: וגו' (ל"ו) ויסעו מעציון גבר ויחנו במדבר צין הוא קדש".

ובתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל (פסוק כ"ב) תרגם: "ונטלו מריסא ושרו במקהלת אתר דאתכנשו קרח וסיעתיה על משה ואהרן". [ומה שכתוב כאן בתרגום במקהלת בודאי הגמור אצלי שהוא טעות הדפוס וצריך לומר קהלתה, וכן מצאתי בתרגום יונתן הנדפס על פי כתב יד (מהדורת רידר דף רצ"ז) וז"ב].

ורבינו יעקב בעל הטורים ז"ל שם כתב: "בקהלתה, על שם ויקהל עליהם קרח את כל העדה (במדבר ט"ז י"ט)".

ושם על פסוק כ"ה: "ויסעו מחרדה ויחנו במקהלות", תרגם המיוחס ליונתן בן עוזיאל: "ונטלו מחרדה ושרו במקהלות אתר כנופיא", ולכאורה אין הדברים מובנים מהו "אתר כנופיא", ומצאתי בספר מסעות ישראל המיוחס לגר"א ז"ל (דף ל"א) שהרב המהדיר ז"ל (בהערות אות ל"ד) עמד בדברי התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל הללו וכה כתב: "אתר כנופיא, לא פירש לנו מה זה ועל מה זה" עכ"ל, וצ"ב.

ועיין לרבינו יעקב בעל הטורים ז"ל שם שכתב: "ויחנו במקהלות, על שם ויקהלו על משה ועל אהרן".

ולכאורה דברי רבינו בעל הטורים ז"ל תמוהים עד למאוד, שהרי בפסוק כ"ב הוא עצמו כתב "ויסעו מריסה ויחנו בקהלתה על שם ויקהל עליהם קרח את כל העדה" כנ"ל, הרי שמעשה קרח היה כשישראל היו חונם **בקהלתה**, ואם כן איך כתב בעל הטורים ז"ל בפסוק כ"ה "ויסעו מחרדה ויחנו במקהלות, על שם ויקהלו על משה ואהרן", ולפי זה מעשה קרח היה **במקהלות**, ולא כשחנו **בקהלתה** כדכתב הוא עצמו לעיל, והרי קהלתה לחוד ומקהלות לחוד, ואטו מעשה קרח בשני מקומות היה וצ"ע.

ומצאתי עכשיו בספר מקור ברוך (הנדפס בירושלים תרפ"ט דף קי"ט) שעמד בדברי בעל הטורים וכה כתב: "ולא אדע מנין לקח זאת בעל הטורים ז"ל דבקהלתה נקהל קרח לחלוק על רש"י דברים (א' א') שמעשה קרח היה בחצרות.

ובן אומר בעל הטורים שם במקהלות על שם ויקהלו על משה ואהרן וקשה אם מעשה קרח היה בקהלתה כדכתב בעל הטורים בפסוק כ"ב לא היה מעשה זה במקהלות כדכתב בפסוק כ"ה "וכו", עיין שם דאסיק בצ"ע.

ואחר שלא יתכן כלל וכלל שרבינו בעל הטורים ז"ל יכתוב דברים סותרים זה לזה תוך כדי דיבור, אמרתי לטרוח ולעיין בדברים והנני לכתוב הנלע"ד בס"ד.

הנה נראה ברור שבעל מקור ברוך ז"ל הבין דברי בעל הטורים ז"ל דפסוק כ"ה שכתב "על שם

ויקהלו על משה ועל אהרן, שהכוונה על מעשה קרח האמור בספר במדבר פרק ט"ז פסוק ג' "ויקהלו על משה ועל אהרן ויאמרו אליהם רב לכם כי כל העדה כולם קדושים" וגו'.

אבל אחר בקשת הרשות אומר אני בס"ד דלא היא, ואין כוונת בעל הטורים ז"ל באומר ויקהלו על משה ועל אהרן על מעשה קרח דפרק ט"ז הנ"ל, אלא כוונתו לאמור שם בפרשת חקת פרק כ' פסוק ב' "ויבואו בני ישראל מדבר צין בחדש הראשון וישב העם בקדש ותמת שם מרים ותקבר שם ולא היה מים לעדה, **ויקהלו על משה ועל אהרן**", ולמעשה זה נתכוין בעל הטורים בפסוק כ"ה ודוק.

גם מה שתמה הרב מקור ברוך הנ"ל מנין לקח בעל הטורים לפרש קהלתה על משה קרח, והרי רש"י ז"ל פירש שבחצרים היה מעשה קרח - הנה מקור דברי בעל הטורים ז"ל טהור בדברי המיוחס ליונתן בן עוזיאל שם שתרגם: "ויחנו בקהלתה, ושרו בקהלתה אתר דאיתכנשו קרח וסיעתיה על משה ואהרן", וכבר נודע שנחלקו רבותינו במדרש אם קרח אחר מעשה מרגלים היה או לפני מעשה מרגלים היה וכדכתב הרא"ם ז"ל בראשית (א' א') ובמדבר (י"ג א') ושפתי חכמים שם (אות א'), ורא"ם שם (ט"ז ד') ושפתי חכמים שם (אות פ'), ורא"ם דברים (א' א') ושפתי חכמים שם (אות ז'), ואכן מפורש במדרש אגדה במדבר (ס"פ י"ז אות כ"ח דף קי"ט) "מעשה קרח היה לפני שנתמנו לעשות דגלים", דהיינו בראש חדש אייר בשנה השניה לצאתם ממצרים ככתוב בראש ספר במדבר, וממילא לפי השיטות האמורות באיזה **זמן** היה מעשה קרח, תהיה נפקותא גם באיזה **מקום** אירע מעשה קרח ודוק. [ועיין בזה בחיבורי הנכחי לעיל (סימן ##) וצרף לכאן].

וחושבני שלפי מה שכתבתי לבאר דברי בעל הטורים ז"ל "ויחנו במקהלות, על שם ויקהלו על משה ועל אהרן" דהיינו המעשה האמור בפרשת חקת כשמתה מרים ולא היה מים לעדה ואז נקהלו על משה ואהרן כנ"ל, נשכיל ונבין גם דברות המיוחס ליונתן בן עוזיאל שתרגם "ויחנו במקהלות, ושרו במקהלות אתר כנופא", דהיינו במעשה מי מריבה שנתקהלו ונתכנפו ישראל על משה ואהרן לבקש מים כנ"ל ודוק.

ואם אכן כנים אנחנו בדברינו אזי יוצא **שכל** דברי רבינו יעקב בעל הטורים ז"ל הן במה שכתב דקהלתה שם היה מעשה קרח, והן דבמקהלות נתקהלו העם על משה ואהרן בגלל שלא היה מים, מקורו ברוך וטהור בדברות המיוחס ליונתן בן עוזיאל, ומשם חצב לקח בעל הטורים ז"ל דבריו ודוק היטב.

איברא דלפי דברינו עדיין יש לעיין ואכתי קשיא לי בדברות בעל הטורים ז"ל במה שכתב בפסוק כ"ה "ויסעו מחרדה ויחנו במקהלות פירוש על שם ויקהלו על משה ואהרן" ולדברינו היינו מה שכתוב בספר במדבר (כ' ב') על שלא היה לעדה מים לשתות כשמתה מרים כנ"ל, והוא תימה דמעשה זה היה **בקדש במדבר צין** וככתוב להדיא שם וכנ"ל, אבל המקום מקהלות **אינו** במדבר צין, ומדבר צין נזכר לקמיה פסוק ל"ו "ויסעו מעברונה ויחנו בעציון גבר, ויסעו מעציון גבר ויחנו מדבר צין היא קדש", ושם היתה מיתת מרים ושלא היה מים לעדה, ולא כדברי בעל הטורים שהיה זה במקהלות לפי ביאורי וצ"ע. [ועיין היטב בדברי התוספות שבת (פ"ט א' ד"ה

מדבר) ובבא קמא (ל"ח א' ד"ה פארן), ובדברי הגאון רבי דוד פארדו ז"ל בספרו משכיל לדוד במדבר (י"ג ב' וט"ז ד').

אחר כותבי כל האמור לעיל בס"ד, אמרתי לנפשי הרי כבר יסדנו יסוד גדול שדברות רבינו יעקב ז"ל בעל הטורים בפרפראותיו לתורה מיוסדים ומושתתים על דברות רבינו אלעזר מגרמיזא בעל הרוקח ז"ל בפירושו על התורה, ולא פעם ולא פעמיים ראיתי שדברי בעל הרוקח מאירים ומתמימים דברות בעל הטורים ז"ל, וממנו יתד וממנו פנה להבין ולהשכיל היטב דברי בעל הטורים ז"ל, והרבה יש להעזר בו לרדת לסוף דעת בעל הטורים ולהבין נכונה כוונת דבריו על אשורם, ודוגמאות הרבה תמצא בחיבורי תורת יעקב כגון סימן ל', וסימן ס"ח, וסימן ע"ה, וסימן פ"ב, וסימן פ"ג, וס"ס ק"י, וסימן קפ"ט ע"ש, ובחיבורי מנוחת שלום ח"ו (סימן ו'), ובחיבורי מנוחת שלום ח"ט (סימן ב'), ובארוכה בחיבורי הדר יעקב ח"ב (סימן י"ח) עש"ב, ועיין בחיבורי טל חיים (סימן י'), וכן בחיבורי יגדיל תורה ח"ב כת"י בחידושי למגילה (ג' א'), ובחיבורי הנכחי לעיל (סימן ##) ולקמן (סימן ##) עיין שם צרף לכאן.

ואם כן ניתי ספר תורה הוא פירוש בעל הרוקח על התורה ונחזי, אולי מדבריו נבין נכונה דברות בעל הטורים ז"ל, ואכן כאשר דימיתי וחשבתי כן ראיתי, ששם בפירוש בעל הרוקח ז"ל (פרשת מסעי דף קמ"ז) כה כתב: "ויחנו בקהלתה, ויקהל עליהם קרח וכו'", ויחנו במקהלות ויקהלו על משה ועל אהרן, **כשנחסרו המים** עכ"ל.

הרי שפתותיו ז"ל ברור מללו כאשר כתבתי בס"ד, דהאי קרא דויקהלו על משה ואהרן אין הכוונה על **מעשה קרח**, אלא הכוונה על **מעשה מי מריבה** וכדכתב להדיא "כשנחסרו המים", והיינו עובדא דפרק כ' כאשר מתה מרים, ותל"ת שעזרני ותתן אמת ליעקב, כן יעזרנו השי"ת תמיד אנס"ו כיר"א.

והנה זכיתי לספר יקר הוא ספר בעל הטורים מהדורת ידידי הרה"ג יק"ר שליט"א, ויחד עמו נטע בו אדר הוא הספר הנהדר ומאוד"ר עטרות אד"ר לגאון האדר"ת ז"ל, וישר כוחו של הרב המהדיר שליט"א שזיכנו במהדורה מהודרת עם הספר עטרות אד"ר ושכמ"ה.

ועיינתי עכשיו שם, וכה ראיתי כתוב שמעלת ידידי היקר שליט"א (מהדורתו דף ש"ג) על דברי בעל הטורים בפסוק כ"ה "ויחנו במקהלות, על שם ויקהלו על משה ועל אהרן" ציין **לעיל ט"ז ג'**, הרי שהבין כוונת בעל הטורים ז"ל **למעשה קרח**, ולענ"ד לא היא אלא כוונתו ז"ל כאשר כתבנו למעשה **דמי מריבה** הכתוב בפרשת חקת (פרק כ') כשמתה מרים ולא היה מים לעדה ונקהלו על משה ואהרן, והוא מוכרח דאם לא כן דברי בעל הטורים ז"ל סותרים זה לזה תוך כדי דיבור כנ"ל וצ"ב.

גם ראיתי שם בספר עטרות אד"ר ז"ל (דף רי"ז) שכה כתב הגאון האדר"ת ז"ל שם: "בקהלתה על שם ויקהל עליהם קרח את כל העדה - רש"י דברים (א' א') כתב וחצרות במחלוקת של קרח, דבר אחר מעשה מרים, פירושו השני כתוב בספרי שם, ופירושו הראשון לא ידעתי כעת מקורו.

במקהלות על שם ויקהלו על משה ועל אהרן - הוא מה שכתוב בפרשת חקת (ר"פ כ'), [ויבואו בני ישראל מדבר צין בחדש הראשון וישב העם בקדש ותמת שם מרים ותקבר שם

ולא היה מים לעדה, ויקהלו על משה ועל אהרן", אבל קשה שזה היה במדבר צין כמו שכתוב שם ויבואו מדבר צין וישב בעם בקדש, והוא מאוחר הרבה ממקהלות וכמו שכתוב לקמיה פסוק ל"ו, עד כאן דברי הגאון האדר"ת ז"ל.

הרי שגם הוא ז"ל כבר כתב לבאר דברי בעל הטורים ז"ל כדכתיבנא דלא על מעשה קרח קאי, אלא על מעשה מי מריבה, וזכה לאמת כמבואר במקור דברי בעל הטורים ז"ל הם דברי בעל הרוקח ז"ל כנ"ל ודוק היטב.

והגאון האדר"ת ז"ל גם עמד שהדברים תמוהים לכאורה שהרי מעשה מי מריבה היה במדבר צין בקדש, ולא במקהלות שקדמה בכמה מסעות לפני בואם למדבר צין היא קדש וכאשר תמהתי וזכיתי לדעתו הגדולה וצע"ע. [ועיין בדברי רבינו החזקוני ז"ל דברים (א' א') ובמדבר (י"ג כו', כ' א', ל"ג י"ט), ובדברי הרמב"ן ז"ל בראשית (י"ד ז') ושם בדברי הרא"ם ז"ל, ורמב"ן (שמות ט"ז א'), במדבר (י"ב ט"ז, כ' א'), ובדברי רבינו בחיי ז"ל במדבר (כ' א') עיין שם].

ומה שכתב הגאון האדר"ת ז"ל שלא ידע מקור דברי רש"י ז"ל שמעשה קרח בחצרות היה - הנה בחיבורי יגדיל תורה ח"א הנדפס בשנת תשנ"ה (סימן י"ט) חשפתי בס"ד מקור דברות רש"י ז"ל, והם נמצאים במדרש דברים רבה כתב יד (ר"פ דברים), ועיין גם בחיבורי מנוחת שלום ח"ד (סימן ג' דף ל') וצ"ח לכאן ודוק היטב.

והאידנא באה לידי מהדורה חדשה של בעל הטורים על התורה (שנת תשנ"ו) וראיתי למעלת ידידי הרב המהדיר היק"ר שליט"א שעל דברי בעל הטורים דלעיל "במקהלות על שם ויקהלו על משה ואהרן", כה כתב שם (דף ת"ב הערה י"ג): "בעטרו אד"ר הבין שהוא הכתוב בפרשת חקת ויקהלו על משה ואהרן והקשה שזה היה במדבר צין והיא מאוחר הרבה ממקהלות ע"ש, ונראה שכוונת רבינו בעל הטורים לכתב לעיל י"ז ז' ויהי בהקהל על העדה על משה ואהרן", וכך צריך לומר גם בדברי רבינו בעל הטורים, ואולי באשגרא דלישנא כתב ויקהלו על משה ואהרן, ופירוש הדברים ככתוב בתרגום יונתן כאן: "ושרו בחרדה אתר דתוהו על בישתא דמותנא, ונטלו מחרדה ושרו במקהלות אתר כנופיא" ופירושו כי במקהלות נקהלה העדה על משה ואהרן בהתלוננתם אתם המיתם את עם ה', וזהו "דתוהו על בישתא דמותנא" שאכלה האש את מקריבי הקטורת" עכ"ל.

הרי שכאן חזר בו מעלת הרב המהדיר הי"ו מלפרש שכוונת בעל הטורים על מעשה קרח האמור לעיל (ט"ז ג') כמו שכתב במהדורה הקודמת, כי זה אי אפשר וכדכתיבנא ולא יסתרו דברי בעל הטורים ז"ל זה לזה תוך כדי דיבור.

אמנם דרכו החדשה בביאור בעל הטורים ז"ל, בענייני אינה נראית לי, שאחר שבפסוק כ"ב כתוב שחנו בקהלתה ושם היה מעשה קרח כדתרגם המיוחס ליונתן בן עוזיאל וכדכתב בעל הטורים כנ"ל, איך יתכן שאחרי כן כשנסעו מקהלתה וחנו בהר שפר, ומשם נסעו לחרדה, ומשם נסעו וחנו במקהלות, שם נקהלו ישראל על משה ואהרן בטענת אתם המתם את ה', וחזרה השאלה הקשה אטו מעשה קרח היה בשני מקומות גם בקהלתה וגם במקהלות זו לא אמרה אדם מעולם, ובפרט שפשט המקראות דלעיל מבואר שבו בזמן שמתו מאתיים וחמישים הנשיאים

באותו מקום למחרת התקהלו ישראל על משה ואהרן וטענו אתם המתם את ה', ולא כאשר נסעו כמה מסעות אז נזכרו לטעון זאת, וצ"ב.

וגם ביאורו בדברי התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל דבחרדה "דתוהו על בישתא דמותנא", שהכוונה על שאכלה האש את מקריבי הקטורת", לא נראה לי כי "מותנא" הכוונה "מגיפה" ולא מיתת שריפה, כמו שתעייין ותמצא שבכל מקום שכתוב בתורה "מגיפה", אזי התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל מתרגם "מותנא", ולדוגמא אציין לדבריו רק בספר במדבר (י"ד ל"ז, י"ז י"ג ל"ד. כ"ה ח' ט' י"ח. כ"ו א' ב' י"א) ועוד, ובולטים הדברים בדברי המיוחס ליונתן בן עוזיאל שם (ל"א ט"ז) על הפסוק "ובני קרח לא מתו" שכה תרגם: "ובנוי דקורח לא מיתו במותנא, ולא לקו ביקידתא, ולא טמעו בבליעת ארעא", הרי כשבא לציין מיתת "שריפה", הוא מתרגם "יקידתא" ואינו מתרגם "מותנא", וכן הוא להדיא בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל במדבר שם (י"ז ב' ד' וה') ע"ש, ופשוטו שבחרדה חרדו ישראל על המכה הגדולה שהוכו במגיפה ארבע עשרה אלף ושבע מאות איש.

ובפרט אני תמה אחר שבמקור דברי בעל הטורים ז"ל דהיינו בפירוש בעל הרוקח ז"ל לתורה כתוב להדיא "ויחנו במקלות ויקהלו על משה ועל אהרן, כשנחסרו המים", ומשם העתיק בעל הטורים דבריו כנ"ל, אזי איך אפשר לנו לפרש שמדובר על שנקהלו הקהל על משה ואהרן כשהתלוננו אתם המתם את עם ה', אתמהא.

ומה גם שדוחק גדול שלפי זה נצטרך להגיה דברי בעל הטורים ז"ל, מה שלא מצינו לו בסיס סעד ואסמכתא לא בכתבי יד ולא בשאר ספרים ישנים, ואנן קיימא לן "אין לשבש גירסאות מדעתינו" כאשר לימדנו הגאון האדיר ז"ל בשו"ת תורת חסד אור"ח (סימן מ"ד אות י"א סד"ה ולפי), וכן כתבו עוד רבים, גם לא ידעתי מדוע מעלת ידידי שליט"א לא הזכיר כאן בהערה י"ג דברי בעל הרוקח ז"ל שהבאתי וכן"ל, אחר ששם בהערה י"ב הוא עצמו הביא דברי בעל הרוקח ז"ל, וצ"ב.

אשר על כן יש לפרש דברי בעל הטורים ז"ל כאשר כתוב במקור הדברים בפירוש הרוקח לתורה, וקאי על מי מריבה דפרשת חקת (ר"פ כ'), ומה ששאלנו ולמעשה היא שאלת הגאון האדר"ת ז"ל, שמקהלות אינה מדבר צין, יש לעיין ולמצוא תירוץ, והשי"ת יאיר עינינו במאור תורתו להבין ולהעמיד דברי רבותינו הראשונים כמלאכים נ"ע, ויעזרנו על כבוד שמו אמן.

פרשת מסעי

א. בענין וידבר ה' אל משה בערבת מואב על ירדן ירחו

במדבר (ל"ג מ"ח): "ויסעו מהרי העברים ויחנו בערבת מואב על ירדן ירחו, ויחנו על הירדן מבית הישמת עד אבל השטים בערבת מואב וידבר ה' אל משה בערבת מואב על ירדן ירחו לאמר".

ובהיותי קורא פרשת מסעי שמו"ת, נתעוררתי בס"ד מה ראתה התורה כאן לציין שדיבור הקב"ה אל משה רבינו היה **בערבות מואב על ירדן יריחו**, מה שלא מצינו כן בשאר המקומות שכאשר הקב"ה מדבר עם משה רבינו ע"ה אין התורה מזכירה המקום שהקב"ה דיבר עם משה, כמו שתראה שם באותה פרשה פרק ל"ד פסוק א' ופסוק ט"ז ופרק ל"ה פסוק ט' שרק כתוב כבעלמא וידבר ה' אל משה לאמר בלי לציין המקום, ותו לכאורה כל מקרא זה אינו נצרך, כי אחר שאמרה התורה שבני ישראל חנו בערבות מואב על ירדן ירחו, אזי ממילא מובן שדיבור הקב"ה אל משה היה שם במקום שחנו, ולכאורה כל המקרא מיותר, ועיין.

ובן ראיתי שם בהמשך הפרשה פרק ל"ה פסוק א' וידבר ה' אל משה בערבת מואב על ירדן ירחו לאמר, צו את בני ישראל ונתנו ללויים מנחלת אחוזתם ערבים לשבת וגו', וגם כאן יש להבין מדוע נזכר מקום הדיבור שדיבור הקב"ה עם משה, ורשמתי למזכרת.

ואחר זמן מצאתי בספר שפתי כהן על התורה שם שהרגיש בזה וכה כתב: "וידבר ה' אל משה בערבות מואב צו את בני ישראל ונתנו וגו' למה אמר כאן באיזה מקום היה הדיבור, וכבר אמר לעיל וידבר ה' אל משה בערבות מואב וגו' כי אתם עוברים את הירדן, אלא כאן לפי שהוא נפטר לחיי העולם הבא, שנאמר (דברים ל"ד ח') ויבכו בני ישראל את משה בערבות מואב, והיה מצר על שבטו ובניו שהן משבט לוי, ובני ישראל הם עוברים לקחת להם אחוזה ונחלה בארץ, ובני לוי אין להם לא חלק ולא נחלה, שנאמר (במדבר י"ח כ"ג) ובתוך בני ישראל לא ינחלו נחלה, לזה אמר הקב"ה למשה, משה לא יקשה עליך, צו את בני ישראל ונתנו ללויים מנחלת אחוזתם ערים לשבת" עכ"ל.

ודברי קדשו מיישבים מדוע כאן אכן התורה אמרה שדיבור הקב"ה היה אל משה היה בערבות מואב על ירדן ירחו אבל בהסברו זה לא יתיישב מקרא דלעיל ל"ג א' שאמר וידבר ה' אל משה בערבות מואב על ירדן ירחו ועיין.

ועכשיו ראיתי שמצינו במקום נוסף כעין דבר הזה, והוא שם בספר במדבר לעיל (כ"ו א'): "ויהי אחרי המגפה ויאמר ה' אל משה ואל אלעזר בן אהרן הכהן להכהן לאמר, שאו את ראש כל עדת בני ישראל מבין עשרים שנה ומעלה לבית אבתם כל יצא צבא בישראל וידבר משה ואלעזר הכהן אתם **בערבת מואב על ירדן ירחו** לאמר מבין עשרים שנה ומעלה כאשר צוה ה' את משה ובני ישראל היצאים מארץ מצרים", וראיתי שם לרבינו חיים ן' עטר ז"ל בספר אור החיים הקדוש, וגם לגאון רבי יונתן אייבשיץ ז"ל בספרו תפארת יונתן שם שעמדו מדוע הזכירו המקום ערבות מואב על ירדן ירחו, עיין שם דברי קדשם ז"ל, אבל אין דבריהם מסבירים מדוע כאן בפרשת מסעי לעיל התורה כתבה זאת עיין שם.

תדפיס מספר שנות חיים כת"י - ענייני אריכות ימים

סימן קעד

קדיש

ולדבריו לכאורה אין בקדיש משום כיבוד, אדרבה מראה שחושש עליו שאינו צדיק.

ונוף דבר זה דאמירת הקדיש רק מספק שמא אינו צדיק, צ"ע דמדוע נחוש לזה ולא נעמידו בחזקת צדיק, ובזכרוני משו"ת חתם סופר יו"ד [א"ה נמצא שם סימן של"ז] דיש לכל אדם חזקת צדיק גמור שאין עצמותיו מרקיבין ע"ש, אלא שלפי זה לא היה ראוי לשום מת שיטמא, למאן דאמר שקברי צדיקים אינן מטמאין, ועוד עיין שם.

והנה כל מה שכתבו גדולי בתראי ז"ל הנ"ל, הוא לפי פשטן של דברים, שענין הקדיש להציל אביו מעונשי הגיהנם וכיוצא, אבל כבר בא אר"י דבי עילאי, וגילה לנו שענין הקדיש אינו רק לכפר על עוונות ההורים, וכגדר הריני כפרת משכבו, אלא יש בו תועלת גדולה נוספת להעלותו מדרגה לדרגה בעולם הנצח, וככתוב בספר שער הכוונות (דרושי הקדיש דרוש א') משם רבינו האר"י ז"ל: "שמעתי ממורי ז"ל שטוב לומר הקדיש הזה [ר"ל קדיש בתורא] על מיתת אביו ואמו כל השנה כולה, אפילו בשבתות וימים טובים, לפי שאין הטעם כפי מה שחושבים המון העם שמועיל להציל נפש המת מדינה של גיהנם לבד, אלא כי עוד יש תועלת אחרת, והוא להכניסו לגן עדן, ולהעלותו ממדרגה למדרגה, וכפי זה גם בשבתות וימים טובים יש לאמרו, ואני ראיתי למורי ז"ל שהיה אומר קדיש בתרא בכל שנה ושנה ביום שמת בו אביו בשלש תפילות, והיה אומרו בנוסח קדיש של בני

כתב הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו כף החיים (סימן י"ג אות ד'): "הרואה את הנולד יצוה את בנו, ויזהיר למלמד שילמדו הקדיש דרבנן כהוגן וכתקנת חז"ל, ומובטח לו שיחיה יותר", ועיין בספר סגולות ישראל (מערכת ק' אות י"ט) ע"ש.

ובנו הגאון רבי יצחק פאלאג'י ז"ל בספרו יפה ללב ח"א (סימן נ"ו סוף אות א') כתב: "ראוי להשתדל לקנות קדיש "הודו" של קודם התפילה, או קדיש של משנה שלאחר התפילה, לאומרו בכל יום, תמיד כל הימים, לעלוי נשמת הוריו, כמו שנוהגים רבים מיראי ה', ובוזה מקיים מאמרו ז"ל מכבדו במותו, ובגלל הדבר הזה יאריך ימים ושנות חיים" עכ"ל.

ועיין קידושין (ל' ב') מכבדו בחייו ומכבדו במותו, וכתב הגאון רבי יוסף ענגיל ז"ל בספר גליוני הש"ס שם: "ומכבדו במותו, נ"ב עניין אמירת קדיש על אב ואם נוחי נפש, הוא משום שחייב הבן לכבד אביו ואמו במותם ובחייהם, כדאמרין בקידושין הנ"ל, ואין לך כבוד גדול מזה שיזכה אותו, ועדיף ממה שיאמר הריני כפרת משכבו, לשון שו"ת רד"ך (בית י"א חדר א').

ולפי זה חיוב אמירת הקדיש הוא דאורייתא, משום כיבוד הורים, ועיין שו"ת שבות יעקב (סימן ק"ב) שדן לומר דכל אמירת הקדיש הוא רק מספק, שהרי שמא אביו צדיק ואין צריך לקדיש, ואם יש עוד ספק הוי ליה ספק ספיקא להקל, ואין חייב לומר קדיש ע"ש,

אביהם ואמם אלא ביום יאהרציי"ט מעט, שאומרים קדיש, ונותנים מעט צדקה, ולומדים מעט, אוי להם לאבות שמצפים על בניהם שיפדום ויעלום מבאר שחת, שבזה שעושים כמעט לא מעלה ולא מוריד, וכו'.

ולא יעשה כן [אמירת הקדיש] ב"ב חדש, ויום יאהרציי"ט לבד, כי מי הוא זה בדור יתום זה שנקא האיש מעון במשפט י"ב חדש, ואחר כך ינוח ויעמוד לגורלו, ולמיחש בעי, ומה גם שאמירת קדישים אינו כדי להציל מעונש בלבד, אלא גם כן גורם עילוי לנפש המת, הנה כי כן ראוי לכן שכל ימי חייו תהא דיוקנו של אביו חקוקה בפניו, וידמה כאלו צועק מרה מתוך אש להבה, ואומר בני ידידי חונני חונני, הצילה מחרב נפשי, מיד כלב יחידתי, ואף אם חושב שאביו צדיק גמור ותתענג בדשן נפשו, ידמה כאילו נותן לו מטעמים כאשר אהב אביו בעבור תברכהו נפשו, ולא יגרע אפילו יום אחד כל ימי חייו מלומר קדיש, וליתן צדקה עבור נפש הוריו, ומה טוב שיהא שגור בפיו לומר מדי יום יום יהי רצון מלפניך ה"א וא"א שתקבל ברחמים וברצון כל מעשה הטוב אשר אני עושה, בין במחשבה בין בדבור בין במעשה, ויהיה הכל לזכות ולמנוחת ולעילוי נפש רוח ונשמה של אבי ואמי, וחמי וחמותי וכו', יהי רצון שתהא נפשו צרורה בצרור החיים ובזה ישא ברכה מאת ה' ומנפש הוריו, והשוה לכתוב בספר עוד יוסף חי שם ודוק.

ספרד", וכן הוא בספר פרי עץ חיים (שער הקדישים), והביא הדברים מו"ז הגאון ז"ל בכף החיים (סימן נ"ו אות כ') ועיין שם בכל דבריו, ועיין לגאון הרא"ם ז"ל בספר צדק ושלום (סימן כ"ו אות ל"ו), ובספר בן איש חי ש"א (פרשת ויחי אות י"ב), ועוד שם (פרשת כי תשא אות י"ח), ובאריכות בספרו עוד יוסף חי (פרשת ויחי אות ד' ואילך) עש"ב. [ועיין בספר משנת חסידים מסכת שארית ערבית (פ"ו מ"ב מ"ג ומ"ד) וצ"ע, ועוד שם מסכת ערבית דשבת (פ"ו מ"ו) ודוק].

ולפי זה לא שנה, וגם אם אביו צדיק, וימצא דניצול מדין גיהנם, ועיין לקמיה בדברי הרב פלא יועץ, מכל מקום בנו צריך לומר עליו קדיש להעלותו מדרגה לדרגה, כאשר גילה רבינו האר"י ז"ל, וק"ק שבספר גלינוני הש"ס לא הביא דברי רבינו האר"י ז"ל, וגם מה שנקט בפשיטות שמכבדו במותו דאורייתא - אינו פשוט ונחלקו בזה רבנן ועיין לו בגלינוני הש"ס מועד רשימות ירושלמי (כרך ד' אות צ"ג דקס"ה ע"ד), ועיין בזה בחיבורי ויחי יעקב (סימן ל"ו דף ק'), ובחיבורי אור משה (סימן ל' דף קכ"ח), ובחיבורי חוקי רצונך ח"א (סימן ז' הערה ג' דף נ"ו), ונתבאר עוד במקומו בס"ד.

וכתב בספר פלא יועץ (ערך כיבוד אב ואם): "ועיקר כיבוד אב ואם, הוא שיהא מכבדו במותו, וכל אשר בכחו למיעבד ליה נייח נפשא יעשה, מדי יום יום, ולא ישכח לו, כמו שרבים מעמי הארץ שאינם זוכרים את

סימן קעה

קובר מתים

ועוד יש לומר בטעמו של דבר, שהרי קבורת המת היא נכללת במצוות "גמילות חסדים שבגופו", כדכתב הרמב"ם ז"ל בחיבורו

בספר באר התורה (דף רמ"ב) הביא שהקובר מתים - יזכה לאריכות ימים, מידה כנגד מידה עיין שם.

עוד בחיבורי הנכחי סוף ערך ביקור חולים, וערך לבושי כבוד לשבת, וערך מפני שיבה תקום, וצרף לכאן].

ובחן צלצול לשון רבינו יצחק ז"ל בספרו אור זרוע (הלכות שבת סימן מ"ב): "ואני הכרתי יהודי אחד מעיר וורמש, והיו קורין אותו רבי בונים, והיה זקן, וקובר מתים", ועם האמור איירו דברותיו ומובן היטב.

ובס"ד מצאתי במדרש רבה ויקרא (פל"ד ס"א): "אשרי משכיל אל דל, ביום רעה ימלטהו ה', איסי אמר זה שנותן פרוטה לעני, רבי יוחנן אמר זה שקובר מת מצוה", ולהאמור רבי יוחנן לטעמיה שהוא עצמו היה קובר מתים כנ"ל, ונאים הדברים כשהם יוצאים מפי עושיהם כמאמרם בתוספתא יבמות (פ"ח סה"ח) ודוק היטב.

והא דהאמוראים אביי ורבי זירא, שגם הם לא הכירו את הוריהם, שבשעה שנתעברה אמן מת אביהן, ובשעה שילדה אותן מתה היא, כמבואר בבבלי קידושין (שם) גבי אביי ע"ש, ובירושלמי קידושין (כ' ב') גבי רבי זירא והובא שם בהגהות יפה עינים, ועם שעסקו אביי ורבי זירא בהרבה דברים המאריכים חיים כדכתיבנא בחיבורי ויחי יעקב (סימן ו', וסימן ח', וסימן ל"ו) עש"ב, ובחיבורי הנכחי (ערך זיכוי הרבים), ולא מצינו שעסקו בקבורת מתים כרבי יוחנן, היינו טעמא משום שאביי ורבי זירא כהנים היו, עיין בחיבורי ויחי יעקב (סימן ל"ו) הנ"ל, ואיך יעסקו בקבורת המת ודוק.

הגדול (הלכות אבל פי"ד ה"א), והוא תלמוד ערוך בבבא מציעא (ל' ב'), וירושלמי פסחים (פ"ג סה"ז), ושכר גמילות חסידים אריכות ימים כמפורש בירושלמי פאה (פ"א ה"א ד"ד ע"א) ודוק. [ועיין בזה בחיבורי ויחי יעקב (סימן מ"ב), ובחיבורי הנכחי ערך (ערך ביקור חולים, וערך בשורה טובה, וערך הכנסת אורחים, וערך צדקה, וערך שילוח הקן), וצרף לכאן].

ובזה מפרש אני לעצמי ההיא דנדה (כ"ד ב') שהאמורא רבי יוחנן אמר על עצמו שהוא היה קובר מתים, וכמדומה דלא מצינו בתלמוד הבבלי עוד אמורא היה מתעסק בקבורת מתים, ועיין ירושלמי פסחים הנ"ל גבי רבי חנניא בן רבי אבהו, ובעי טעמא מדוע האמורא רבי יוחנן התעסק בקבורת מתים.

והוא עם המבואר אצלנו בחיבורי הנכחי, שאחר שרבי יוחנן לא זכה לקיים מצות כיבוד אם ואם, כמפורש בקידושין (ל"א ב') עברתו אמו מת אביו וכשילדתו מתה אמו ע"ש, לכן היה רבי יוחנן משתדל במצוות שמביאות לאריכות ימים, ולכן התעסק גם בקבורת מתים שמביאה אריכות ימים, ואכן זכה רבי יוחנן לזקנה מופלגת, עד שיש אומרים שחי שלוש מאות שנה ככתוב בספר התרומה (סימן קל"א), ויש אומרים שחי ארבע מאות שנה, כדכתב בספר הקנה והביא דבריהם הגאון חיד"א ז"ל בספרו יעיר און (מערכת י' אות י"ב), ועיין בזה בספר טהרת המים חלק שיעורי טהרה (מערכת ר' אות ל"א), ובחיבורי אות יעקב שעל ספר יחי ראובן (מערכת ר' דף קי"א) ודוק. [ועיין

סימן קעו קטורת

תא חזי האי מאן דדינא רדיף אבתריה, אצטריך להאי קטרת, ולא תבא קמי מאריה, דהא סיועא איהו לאסתלקא דינן מניה, ובהאי ודאי מסתלקין מיניה, אי הוא רגילא בהאי לאדכרא תרין זמנין ביומא בצפרא וברמשא, דכתיב קטרת סמים בבקר בבקר, וכתיב בין הערבים יקטירנה, ודא איהו קיומא דעלמא תדיר, דכתיב קטרת תמיד לפני ה' לדורותיכם, ודאי הוא קיומא דעלמא לתתא, וקיומא דעלמא לעילא. בההוא אתר דלא אדכר בכל יומא עובדא דקטרת, דינן דלעילא שריין ביה, ומוותנין סגיאנו ביה, ועמין אחרנין שלטין עליה, בגין דכתיב קטרת תמיד לפני ה' תמיד איהו קיימא לפני ה', יתיר מכל פלחנין אחרנין, חביבא איהו עובדא דקטרת, דהוא יקיר וחביב קמי קב"ה יתיר מכל פלחנין ורעותין [נ"א ועובדין] דעלמא "עכ"ל. ועוד עיין שם, ובספר מעבר יבן (מאמר ד' פ"ה) ודוק.

וראש גולת אריאל אדמו"ר מגור זצ"ל, בספר אמרי אמת (פרשת קרח שנת תרע"ו ד"ה ויאמר דפ"ז ע"א) כתב: "בקטורת כתוב קח' לך' סמים' סופי תיבות חכ"ם, שהחכם מצרף כולם וכתיב החכמה תחיה בעליה" עש"ב, ורמז זה כבר כתוב בספר מדרש תלפיות (ענף חכמים) הביא דבריו הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו תורה וחיים (מערכת ו' אות נ"ז) ע"ש.

ולענ"ד טובא דח"י גניז בדברי קדשו ז"ל, דעיין בספר הזהר הקדוש ח"א (דקמ"ח ע"ב) ובספר שעת רצון שם, ועוד בזהר שם (דר"ל ע"א) דקטורת בינה, ובספר קהלת יעקב (ערך קטרת אות ב') ועוד האריך שם בזה (אות ט') והיינו וחכם בבינה עש"ב, ועוד לו שם (ערך מזבח הזהב) ועוד.

ספר זהר הקדוש ח"ב (דר"ח ע"ב): "קטרת תבירו דיצר הרע איהו ודאי בכל סטריין וכו', דלית לך מילה בעלמא למיתבר ליה לסטרא אחרא בר קטרת. תא חזי מה כתיב קח את המחטה ותן עליה אש מעל המזבח ושם קטרת, מאי טעמא, כי יצא הקצף מלפני ה' החל הנגף, דהא לית תבירו לההוא סטרא בר קטרת, דלית לך מלה חביבא קמי קב"ה כקטרת, וקיימא לבטלא חרשין ומלין בישין מביתא וכו', מלה דא גזרה קיימא קמי קב"ה דכל מאן דאסתכל וקרי בכל יומא עובדא [נ"א פרשתא] דקטרת, ישתזיב מכל מלין בישין, וחרשין דעלמא, ומכל פגעין בישין, ומהרהורא בישא, ומדינא בישא, ומוותנא, ולא יתוק כל ההוא יומא, דלא יכיל סטרא אחרא לשלטא עליה, ואצטריך דיכוון ביה.

אמר רבי שמעון, אי בני נשא הוו ידעי כמה עילאה איהו עובדא דקטרת קמי קב"ה, הוו נטלי כל מלה ומלה מניה, והוו סלקי לה עטרה על רישיהו ככתרא דדהבא, ומאן דאשתדל ביה, בעי לאסתכלא בעובדא דקטרת, ואי יכוון ביה בכל יומא, אית ליה חולקא בהאי עלמא ובעלמא דאתי, ויסתלק מותנא מניה ומעלמא, וישתזיב מכל דינן דהאי עלמא, מסטריין בישין ומדינא דגיהנם ומדינא דמלכו אחרא וכו', מה כתיב באהרן ויעמוד בין המתים ובין החיים ותעצר המגפה, דכפית ליה למלאך המות, דלא יכיל לשלטאה כלל, ולא למעבד דינא, סימנא דא אתמסר בידנא, די בכל אתר דאמרי בכוונה ורעותא דלבא עובדא דקטרת - לא שלטא מותנא בההוא אתר, ולא יתוק, ולא יכלין שאר עמין לשלטאה על ההוא אתר.

ואבן לפי מנהג בני הספרדים, הע"י, אומרים כל יום שלש פעמים פרשת הקטורת, אחת בקרבנות דשחרית, ואחת בסיום התפילה לפני עלינו לשבח, ואחת בקרבנות דתפילת מנחה, ואולי גם לפי "נוסח ספרד" (חסידים) גם כן יש שלש פעמים אמירת הקטורת, עם שבסיום תפילת שחרית אומרים רק נוסח הברייתא דפיטום הקטורת המובאת בתלמוד בכריתות (ו' א') בלא אמירת פרשת הקטורת האמורה בתורה שבכתב, גם זה יחשב כאמירת פרשת הקטורת, אבל לפי מנהג בני אשכנז אומרים רק פעם אחת ביום פרשת הקטורת בשלמותה, כי בסיום תפילת שחרית אומרים מקצת הברייתא דפיטום הקטורת [ולא ידעתי טעמו של דבר], ובתפילת מנחה לא אומרים כלל פרשת הקטורת ומתחילים במזמור "אשרי יושבי ביתך" ודוק.

איכרא שבדברי רז"ל בספר הזהר הקדוש הנ"ל מבואר שצריך לומר רק פעמים פרשת הקטורת, ככתוב שם: "אי הוא רגילא בהאי לאדכרא תרין זמנין ביומא בצפרא וברמשא", דוק ועיין.

ולפי זה מצאנו טעם נוסף מדוע "כל מאן דאסתכל וקרי בכל יומא עובדא [נ"א פרשתא] דקטרת, ישתזיב מכל מלין בישין" ויזכה לחיים, אחר שהיא בחינת חכמה ובינה, וקיימא לן החכמה תחיה בעליה, וכמו שהבאתי בפתיחה לחיבורי הנכחי, ע"ש. [ועיין לקמן ערך שבת].

ובתולדותיו של הגה"צ הרב הקדוש רבי דוד משה מטשורטקוב זי"ע כתוב: "הרה"ג רבי שאול יששכר ביק זצ"ל, חתן הרב הקדוש רבי שלום מקודינב זי"ע, בהיותו בין טו"ב שנה נפל למשכב, והיה יורק דם הרבה, ותקפו חוליו עד שנשקפה סכנה לחייו, הביאוהו לפני הרב הקדוש רד"מ זי"ע למען יעתיר בעדו להציל ממוות נפשו, וציוה עליו הרה"ק הנ"ל שבכל יום ילמד ח"י פרקי משנה, ועל כל פנים לא יפחות מח"י משניות בכל יום ויום, ועוד ציוה עליו לומר וללמוד בכונה פרשת הקטורת שלש פעמים ביום, כי דברים אלו סגולה לאריכות ימים ושנים, ולהבריה מלאך המות" עיין שם.

חידושי סוגיות

(יומא פ"ו א' ב')

א. בענין גדולה תשובה

[גדולה תשובה ח"א ס' ה]

ח. תניא היה רבי מאיר אומר גדולה תשובה שבשביל יחיד שעשה תשובה מוחלין לכל העולם כולו שנאמר ארפא משובתם אהבם נדבה כי שב אפי ממנו מהם לא נאמר אלא ממנו".

הרי שהתלמוד מונה וסופר כאן המעלות האמורות בתשובה, ומזכיר המימרות הפותחות בגדולה תשובה, ועלה מניין לשמונה עם דברי התנא רבי מאיר וכנ"ל. [ועיין היטב בזה בדברי הגאון שר התורה אדמו"ר רבי צדוק הכהן זצ"ל מלובלין בספרו תקנת השבין וצע"ק].

אבל נעלם ממני ואיני יודע פשר דבר מדוע לא הזכירו כאן רבותינו מסדרי התלמוד בסוגיית התשובה למאמר נוסף בזה, הפותח בגדולה תשובה, והוא האמור במסכת ראש השנה (י"ז ב'): "אמר רבי יוחנן גדולה תשובה שמקרעת גזר דינו של אדם, שנאמר השמן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע פן יראה בעיניו ובאזניו ישמע ולבבו יכין ורפא לו" ע"ש, ולענ"ד הוא דקדוק עצום, וצע"ע.

ועיין מה שכתבתי בכעין זה בחיבורי זכות יצחק ח"ב (סימן כ"ב) ובחיבורי יגדיל תורה ח"א (סימן צ"ד) ע"ש ודוק היטב, ואולי לדברינו שם יתורץ גם כאן וצע"ע.

יומא (פ"ו א' וב'), הנה רבותינו ז"ל בסוגיא שם האריכו למאד מאד בכחה של תשובה, ובמעלות התשובה, והברכות והטובות שזוכה מי שחוזר בתשובה, והנני להביאם כאן.

א. אמר רבי חמא ברבי חנינא גדולה תשובה שמביאה רפאות לעולם שנאמר ארפא משובתם אהבם נדבה.

ב. אמר רבי לוי גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך וכו'.

ג. אמר רבי יוחנן גדולה תשובה שדוחה את לא תעשה שבתורה שנאמר לאמר הן ישלח איש וכו'.

ד. אמר רבי יונתן גדולה תשובה שמביאה את הגאולה שנאמר ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב וכו'.

ה. אמר ריש לקיש גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כשגגות שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך וכו'.

ו. אמר ריש לקיש גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכיות שנאמר ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה עליהם הוא יחיה.

ז. אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן גדולה תשובה שמארכת שנותיו של אדם שנאמר ובשוב רשע מרשעתו הוא יחיה וכו'.

ב. בענין גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד

[גדולה תשובה ח"א סי' ו']

ומצאתי לו שם (פרשת ואתחנן אות ח') שכתב שבספר סדר משנה על הרמב"ם (דצ"ג ע"ג) גם כן כתב שמקור דברי הרמב"ם מדברי התלמוד הללו, וציין לעיין בספרו ברכת מועדיך לחיים (דרוש א' לתשובה) ואינו תחת ידי, ועיין לו גם בספרו עמודי חיים (עמוד תורה סימן קל"ה אות נ'), וכן ראיתי שכתב בספר עבודת המלך הלכות תשובה (שם) ע"ש.

מכל מקום חושבני דעדיין לא איפרק מחולשא, דהלא אין דרך הרמב"ם ז"ל לשנות מלשון חז"ל, והיה לו לומר כלשון חז"ל גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, ולא להזכיר ענין השכינה, ועיין.

והנה בספר תהלים (ס"ח י"ט): "ואף סוררים לשכון יה אלהים", וראיתי בתרגום שם שכה תרגם: "סרבניא די תיבין בתותבא, שרת עליהון שכינת יקרא דה' אלהים", הרי אמר במפורש דסרבניא [היינו בעלי עון] כשחוזרים בתשובה שורה עליהם שכינה, וזה כדברות הרמב"ם ז"ל ודוק. [ועיין שבת (ק"ד א') ורש"י שם].

וגם במדרש אותיות רבי עקיבא (אות ח' עמוד שס"ט) מצאתי שאמרו ז"ל: "רשעי ישראל כיון שמעלין אותם וחוזרין בתשובה לפני הקב"ה, מיד מקבלים פני שכינה וכו' ולא עוד אלא שמעלין אותן ומושיבין אותן בישיבה אצל השכינה, מפני ששברו את לבם בתשובה לפני הקב"ה" ע"ש.

גם בספר זהר הקדוש ח"א (דפ"ח ע"ב) אמרו: "אני לדודי ועלי תשוקתו, תנינן שכינתא לא אשתכחת עמהון דחייביא, כיון דאתי בר נש לאתדכאה ולמקרב גבי דקב"ה, כדין שכינתא

יומא (פ"ו ב'): "אמר רבי לוי גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך קחו עמכם דברים ושובו אל ה'".

ובה כתב הרמב"ם ז"ל בהלכות תשובה (פ"ז ה"ו): "גדולה תשובה שמקרכת את האדם לשכינה, שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך וכו', כמה מעולה מעלת התשובה, אמש היה זה מובדל מה' אלוקי ישראל וכו' והיום הוא מדובק בשכינה שנאמר ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים" ע"ש.

ואחר שאנחנו מקובלים שהרמב"ם מעתיק דברי רז"ל בתכלית הדקדוק ואינו משנה כלל מלשונם וכאשר הבאתי מפי ספרים וסופרים בכל חיבוריי, עיין לדוגמא בחיבורי זרע חיים (דף כ"ג), ובחיבורי כרם יעקב (דף כ"ב), ובחיבורי אור משה (דף קמ"ב), ובחיבורי ברית יעקב (דף קנ"ב ודף רכ"ה ודף רס"ח), ובארוכה במפתח כללי הרמב"ם שבחיבורי תרנן לשוני (פרק ז' דף קע"ו) עיין שם וצורף לכאן.

ולפי זה צריך לדעת מהיכא נפיק ליה להרמב"ם ז"ל האי לישנא דכתב דגדולה תשובה שמקרכת את האדם לשכינה.

ובתחילה חשבתי לומר בס"ד דנפקא ליה מהאי דאמרו ביומא (פ"ו ב') גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, וכנ"ל, והרמב"ם ז"ל לשיטתו בספר מורה נבוכים (פ"ט לראשון, ושם פכ"ו לשני) דענין כסא הכבוד ושכינה דבר אחד הוא עש"ב.

ואחר שנים נדפס מחדש ובא לידי ספר תנופה חיים לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל

בראש השנה (ל"א ס"א): "אמר רבי יוחנן ששה חדשים נתעכבה **שכינה** לישראל במדבר שמא יחזרו **בתשובה**" וכו', ע"ש, וכיוצא בזה אמרו במדרש איכה רבה (בפתיחה סימן כ"ה): "אמר רבי יונתן שלש וחצי שנים עשתה **השכינה** על הר הזיתים, סבורה שמא ישראל יעשו **תשובה**" וכו', ועיין מדרש תהלים (פ"י ס"ב) ודוק היטב.

ויתכן דגם מהנך דוכתי נפיק ליה להרמב"ם ז"ל האי לישנא דכתב שהתשובה שמקרכת את האדם **לשכינה**, והיום הוא **מדובק בשכינה** ודוק היטב.

שריא עליה הדא הוא דכתיב אני לדודי בקדמיתא ועלי תשוקתו לבתר. אתי בר נש לאתדכאה מדכאין ליה" עיין שם.

ובספר תקוני זהר (תקון ס"ט) אמרו: "זכאין אינון מארי תיובתא דנחתי **לשכינה עלייהו** בכל יומא ושעתא ורגעא, ולא זזת מנייהו בכל אתר" וכו', ועוד אמרו שם "מארי דתיובתא לא זזת **שכינתא** מנייהו לעלם". [ובתקוני זהר חדש (דף קנ"ז) אמרו "שכינתא מסטרא דאמא אתקריאת אם התשובה" ע"ש].

ולפי דרכינו כאן בחון לשון הזהב של רז"ל

ג. בענין גדולה תשובה שמאריכה שנותיו של אדם

[גדולה תשובה ח"א סי' ז]

רבינו אמור לנו היאך נעשה תשובה ונחיה, מיד פתח ואמר "וכו' ע"ש, ויש לפרש כוונת התלמידים היאך נעשה תשובה ונחיה, דהיינו נחיה ונזכה לאריכות ימים, שהרי גדולה תשובה שמארכת שנותיו של אדם ודוק.

ובתב הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו תנופה חיים (פרשת ואתחנן אות ט"ז): "ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום, לא יבוא ולא יהיה מיתה פתאומית, אלא תהיו בטוחים בחיים, כשתאמרו "היום", דהיינו שוב "יום" אחד קודם וכו' שמא למחר וכו', והיא **סגולה לאריכות ימים**" עכ"ל.

ומבואר באר היטב דכוחה של תשובה עצום ורב ומאריכה ימיו של אדם, ונתעוררתי להבין טעמא דמילתא מה הוא, דמדוע זה הזוכה לחזור בתשובה שמאריך ימים.

ועלה בדעתי בס"ד לומר כמה הסברים על פי הקדמות רבותינו ז"ל, בטעמא דמילתא

יומא (פ"ו ב'): "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן גדולה תשובה שמארכת שנותיו של אדם, שנאמר ובשוב רשע מרשעתו הוא יחיה וכו'.

ובספר זהר הקדוש ח"ב (דק"ו ע"א): "כיון דתב בתיובתא קב"ה מקבל ליה ודאי מיד, תנינן לית מילה בעלמא דקיימא קמי תשובה ולכלא קב"ה מקבל ודאי, **ואי תב בתיובתא**, הא אזדמין לקבליה ארח **חיים**" וכו', דוק והבן.

ובן בספר זהר חדש (ס"פ בראשית ד"ט סע"ב): "כיון שנטרד אדם הראשון מגן עדן חשב שימות והיה בכה ומתחנן ושב בתשובה עד שקבלו השי"ת **והאריך ימיו**" עיין שם. וכן בספר הזהר הקדוש ח"א (דק"ד ע"א): "כל מאן דעביד תשובה קב"ה **קיים ליה בעלמא דין** ובעלמא דאתי", ויש לפרש קיים ליה בעלמא דין דהיינו שזוכה לאריכות ימים ודוק.

ובמדרש תנא דבי אליהו זוטא (פכ"ג ס"ב): "אמרו לו תלמידיו לרבי אליעזר

הגורמים שימחלו לאדם על עונותיו, יזכוהו גם באורך ימים ושנות חיים, ועייין].

ג) ואמרו רז"ל במדרש במדבר רבה (פי"א סט"ז דמ"ד ע"ד): "גדול השלום שניתן לעושי תשובה, שנאמר בורא ניב שפתיים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו" (ישעיה נ"ז י"ט), ועייין בתרגום יונתן לשם, וברכות (ל"ד ב') ומגילה (י"ז ב') ודוק היטב.

והרי ידוע כי הזוכה למדת שלום, השי"ת מורישו חיי עולם הזה וחיי עולם הבא וכמאמר רז"ל בפרק השלום, ועל ידי עשיית שלום זוכה לאריכות ימים ושנים, וכדרשתם במדרש תנחומא (פרשת יתרו סימן י"ז): "רבן יוחנן בן זכאי אומר הרי הוא אומר אבנים שלמות תבנה, אבנים שמטילין שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, והרי קל וחומר, ומה אבני מזבח שלא ראות ולא שומעות ולא מדברות, על שמטילות שלום אמרה תורה לא תניף עליהן ברזל, המטיל שלום בין אדם לחברו ובין איש לאשתו, על אחת כמה וכמה שיאריכו ימיו ושנותיו", ע"ש, ואחר שגדול השלום שניתן לעושי תשובה, הנה שכרו אתו אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לו.

ד) עוד יש לומר בטעמא דמילתא דתשובה מאריכה ימים, על פי הנודע מהספרים עצה וסגולה שלא ישכח אדם את לימודו ותורתו, והוא שיהרהר בתשובה תדיר תדיר ולא פסיק, ואסמכוה רבנן אהא דאמור רבנן גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, ואמרינן אין "שכחה" לפני כסא כבודך, ולפי זה על ידי תשובה זוכה לזכור תורתו, והרי כבר נתבאר בחיבורי ויחי יעקב ח"א (סימן י"ט) דמי שאינו שוכח תורתו, זוכה לאריכות ימים ודוק.

ה) וטעם נוסף יש לומר מדוע תשובה מאריכה ימים, לפי הנודע דמי שהוא חוטא ובעל

דתשובה מאריכה ימיו ושנותיו של אדם וזה החלי בעזה".

א) הטעם הראשון הנה בס"ד זה רבות בשנים יסדנו יסוד שכל המדובק לשכינה, ועושה עצמו משכן לשכינה, חי ומאריך ימים, ובאור פני מלך חיים, ויזכה לשנות חיים, וכאשר כתבנו בחיבורי ויחי יעקב ח"א הנדפס בשנת תשמ"ג (סימן ו' וסימן ל"ו), ועכשיו עייין בפתיחה ל"קונטרס הוספות" שבסוף חיבורי ויחי יעקב ח"א (מהדורת תש"ס) שהארכנו בס"ד למאד מאד להראות כן מפי ספרים וסופרים עש"ב.

ולפי יסוד זה שהמדובק בשכינה זוכה לחיים, יובן היטב גם ענין זה שהתשובה מאריכה ימיו של אדם, שהרי כבר כתב הרמב"ם ז"ל בהלכות תשובה (פ"ז ה"ו): "גדולה תשובה שמקרבת את האדם לשכינה, שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך, וכו', כמה מעולה מעלת התשובה, אמש היה זה מובדל מה' אלוקי ישראל וכו' והיום הוא מדובק בשכינה, שנאמר ואתם הדבקים בה"א" ע"ש.

חזינן שהשב בתשובה "מדובק בשכינה", כלשון הרמב"ם ז"ל, ולפיכך זוכה "לחיים", וכקרא דמייתי הרמב"ם ז"ל ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים ודוק. [ועייין לעיל בחיבורי הנכחי לעיל (סימן ו') שהארכנו בענין זה של השב בתשובה מדובק בשכינה].

ב) הטעם השני עוד יש לומר שאחר שאנחנו יודעים שאין הערוד ממית אלא החטא ממית (ברכות ל"ג א') ואין הנחש ממית אלא החטא ממית (שמות רבה פ"ג ס"ב) אם כן הזוכה לשוב בתשובה שנמחלו לו עונותיו, אם כן מיתה מנין, ובהתבטל הסיבה יבוטל המסובב, וכשאין חטא ממית יזכה לאורך ימים ושנות חיים. [ולכאורה לפי זה יצא שכל הדברים

ודק"ב ע"ג, ודק"ב ע"ג), ואינו תחת ידי לחזות נועם דברותיו זיע"א.

עוד מצאתי לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו הכתוב לחיים (פרק נ"ז דע"ט ע"א) שכתב: "וידוע כי שם יה הם חכמה ובינה, וזהו הטעם שהתשובה מאריכה ימיו ושנותיו של אדם, כי בהיות השב זוכה למקום חכמה ובינה, החכמה תחיה בעליה, וכן חכם בגימטריא חיים, בינה (ע"ה) גימטריא חיים". וכעין זה כתב גם בספרו עמודי חיים (עמוד תורה סימן ק"ב וסימן קל"ה אות נ"ג), ובספרו נפש חיים (מערכת ו' אות ו') ע"ש, וזה כעין דברינו בטעם החמישי ע"ש. [ובעמודי חיים שם (אות נ"ד) כתב דהחכמה נקראת תשובה ע"ש ודוק].

ועוד שם בהכתוב חיים (פרק נ' ד"ע כתב): "אף על גב דקיימא לן דטריפה אינה חיה יותר מ"ב חודש, עם כל זה בדרך נס יכולה לחיות (חולין מ"ג א') ורבינו הגדול מו"ז בספר חקרי לב יו"ד (סימן כ"ה וסימן כ"ו) כתב דצריך זכות גדול לזה, וכתבתי [בספרי ברכת מועדיך לחיים דרוש ט' לשבת תשובה] דתשובה נקראת "זכות גדול", ולכן אמרו גדולה תשובה שמארכת ימיו ושנותיו של אדם", ועיין לו גם בספרו עמודי חיים (עמוד תורה אות ק"ב) ע"ש.

ובספרו עמודי חיים (עמוד תורה אות ק"א) כתב: "העוסק בתורה לשמה זוכה ליחד שם הויה ב"ה כאומרם בספר הזהר הקדוש ח"ג (רע"א מהימנא דק"ב ע"א), וכמו שהעוסק בתורה לשמה זוכה לאריכות ימים (שבת ס"ג א') משום דזוכה ליחד שם הויה ב"ה, שהוא מקור החיים כמו שאמרו בספר זהר חדש (דכ"ה ע"ד) מאן דאיהו מחיה בהו"ה לית מאן דקטיל ליה, ועיין בספרי נפש חיים (מערכת ח' אות כ"ה), זה עצמו הטעם שבעל תשובה יאריך ימים, דגדולה תשובה דמארכת ימיו ושנותיו של

עבירות, שערי חכמה ותורה נעולים בפניו, וכאומרם בספר זהר הקדוש ח"ג (דק"ב ג ע"א), וכן כתב רבינו חיים נ' עטר ז"ל בספרו אור החיים הקדוש דברים (י"ב כ"ח ד"ה עוד), ועיין מה שכתבו בזה הגאון חיד"א ז"ל בספרו ראש דוד (פרשת נשא) ע"ש, והגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו עיני כל חי (ד' ב', וה' א'), ובספרו נפש כל חי (מערכת ח' אות כ"א) ע"ש, וכתבנו בזה במקומו בס"ד.

ולפי זה כשחזור בתשובה ושוב נפתחים לו שערי חכמה כנ"ל, בדין הוא שיאריך ימים דקיימא לן **החכמה** תחיה בעליה, וכתב הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו תנופה חיים (פרשת ואתחנן אות י"ב): "אמרו רז"ל בספר הזהר הקדוש ובספר תקוני זהר כי מהחכמה נמשכים החיים, כמו שכתוב והחכמה תחיה בעליה" ע"ש.

ובהיותי בזה ראיתי לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו עיני כל חי (דכ"ב ע"ד) שגם כן עמד בטעמא דמילתא דתשובה מארכת ימיו של אדם, וטעמו הראשון, שכתב הוא וכתב "דתשובה היא שכונתא, ותשובה דא אתקריאת חיים, כי ממנה תוצאות חיים", הוא כמ"ש לעיל בס"ד בטעם ראשון דילן.

ועוד הוסיף שם על פי דברי חז"ל בפסיקתא דהמשילו אזהרת הנביא על התשובה לדברי זקן, ואם כן החזור בתשובה, הרי הוא כשומע דברי הזקן, והוי מדה כנגד מדה הוא שמע דברי הזקן, לפיכך הוא נמי יעשה זקן, וכן מרגלא בפומי דאינשי כל השומע לדברי זקן הוא עצמו יהי זקן" ע"ש.

ושם בספרו עיני כל חי (דקפ"ב סע"א) ציינו בענין שהתשובה מאריכה ימיו של אדם, לעיין בדברי הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו ברכת מועדיך לחיים ח"א (דצ"ט ע"ג,

אינה מארכת ימים, כי כך לשונו בשערי תשובה (שער שני אות ב'): "הדרך הראשונה כאשר תמצאנה את האיש צרות, ישיב אל לבו ויאמר אין זה כי אם דרכיו ומעלליו אשר עשו אלה לו, וחטאיו עוללו לנפשו, וישוב אל ה' וירחמהו, כענין שנאמר ומצאוהו רעות רבות וצרות, ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה. ותראה במנהג בשר ודם, כי יחטא איש לאיש, ובעת צרתו יתחרט ויכנע אליו מפני שהוא צריך לעזרתו, תהיה החרטה הזאת גרועה בעיני חברו, כענין שאמר יפתח ומדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם, ומחסדי השי"ת שהוא מקבל התשובה מתוך הצרה, ותהי לרצון לפניו, ויאהב נדבה את החוטא בשוכו עדיו ביום תוכחה ומקרב צרה, שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך קחו עמכם דברים ארפא משובתם אוהבם נדבה, ונאמר כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה ע"ש, וכן הועתק בספר ארחות צדיקים (שער התשובה) ע"ש.

הרי שלא נזכר בדברי החסיד רבינו יונה גירונדי ז"ל שתשובה בעת צרה אינה מארכת ימים, ואדרבה כתב שתשובה מתוך הצרה **רצויה לפניו יתברך, ויאהב נדבה את החוטא בשוכו עדיו ביום תוכחה ומקרב צרה**, (ועיין בזה בחיבורי הנכחי לקמן (סימן י"ד), ומשמע שזוכה לכל המעלות האמורות בתשובה, וזוכה אפילו למעלה הגדולה שהשי"ת יאהבנו, ובודאי נמי למעלת אריכות ימים, וצ"ע. [תשמ"ג, ובתוספת בהמשך השנים]. [ועיין בחיבורי הנכחי לקמן (סימן י"ד)].

אדם, כיון דזוכה ליחחד שם הויה ב"ה, ותראה דכשם שהעוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה ומגלים לו רזי תורה, כך נמי על ידי תשובה וכדכתיב (משלי א') תשובו לתוכחתי, הנה אביע לכם רוחי, אודיע דברי אתכם".

והנה למאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן גדולה תשובה שמארכת שנותיו של אדם שנאמר ובשוב רשע מרשעתו הוא יחיה וכו', כבר כתבתי לעיל להוסיף עוד ממאמרם במדרש תנא דבי אליהו זוטא (פכ"ג ס"ב): "אמרו לו תלמידיו לרבי אליעזר רבינו אמור לנו היאך נעשה תשובה ונחיה, מיד פתח ואמר" וכו' ע"ש, וכתבתי שיש לפרש כוונת התלמידים היאך נעשה תשובה ונחיה, דהיינו נחיה ונזכה **לאריכות ימים**, שהרי גדולה תשובה שמארכת שנותיו של אדם ודוק.

ובהיותי בזה ראיתי לגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בספרו לוח ארו למדרש תנא דבי אליהו זוטא (שם ד"ס ע"א) שכה כתב: "אמרו לו תלמידיו לרבי אליעזר רבינו אמור לנו היאך נעשה תשובה ונחיה וכו', אפשר שכינונו למה שכתב רבינו יונה ז"ל בספר שערי תשובה כי הגם דתשובה בעת צרה אינה מועילה בבשר ודם, כי יאמר מדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם, הנה לגבי הקב"ה מועילה, אך אינו זוכה למעלה דמארכת ימיו ע"ש, וזהו מה ששאלו התלמידים היאך נעשה תשובה שתהא מרוצת ונחיה" ודפח"ח.

אבל בענייני נעלם ממני היכן כתב כן רבינו יונה גירונדי ז"ל **שתשובה בעת צרה**

ד. בענין מחוי רב יהודה היכי דמי בעל תשובה

[גדולה תשובה ח"א סי' ט, ועע"ש]

יומא (פ"ו ב'): "תניא היה רבי מאיר אומר [וגירסת ספר עין יעקב אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב] גדולה תשובה שבשביל יחיד שעשה תשובה מוחלין לכל העולם כולו שנאמר ארפא משובתם וגו', היכי דמי בעל תשובה, אמר רב יהודה כגון שבאת לידו דבר עבירה פעם ראשונה ושניה וניצל (גירסת הב"ח ופירש) הימנה. מחוי רב יהודה באותה אשה באותו פרק, באותו מקום".

ואמרתי בס"ד לשער שרב יהודה רמז לתלמידי בית המדרש על בעל תשובה מפורסם שהיה בזמנם, ורמז בידו כאומר היכי דמי בעל תשובה כההוא ההוא, ורבנן בי מדרשא ידעו למי נתכוין רב יהודה והבינו רמיזתו, ורבינא ורב אשי מסדרי התלמוד וכותביו הם הם שפירשו לנו מה כוונת רב יהודה ואמרו שכוונתו על אותו מקום ואותה אשה וכו', והשתא אתי שפיר ונתיישב היטב כל מה שדקדקנו.

ואם כבר אנו משערים נוסף עוד השערה ונאמר בס"ד שכוונת רב יהודה ברמיזתו היתה על אותו בעל תשובה גדול ומפורסם שהיה בדורו, מר ניהו **הוא מר עוקבא**, וכדכתב רש"י ז"ל בסנהדרין (ל"א סע"ב): "ומצאתי בספר הגדה שהיה מר עוקבא בעל תשובה שנתן עיניו באשה אחת והעלה לבו טינא ונפל בחולי ואשת איש היתה לימים הוצרכה ללוות ממנו ומתוך דוחקה נתרצית לו, וכבש יצרו ופטרה לשלום וכו' וקרי ליה בשבת (נ"ו סע"ב) נתן צוציתא" עכ"ל, הרי לך ממש **באותו מקום באותה אשה באותו פרק**, ויש לומר שעליו כיון

יומא (פ"ו ב'): "תניא היה רבי מאיר אומר [וגירסת ספר עין יעקב אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב] גדולה תשובה שבשביל יחיד שעשה תשובה מוחלין לכל העולם כולו שנאמר ארפא משובתם וגו', היכי דמי בעל תשובה, אמר רב יהודה כגון שבאת לידו דבר עבירה פעם ראשונה ושניה וניצל (גירסת הב"ח ופירש) הימנה. מחוי רב יהודה באותה אשה באותו פרק, באותו מקום".

ופירש רש"י ז"ל: "שבא דבר עבירה לידו אותה העבירה שנכשל בה כבר: באותה אשה באותו מקום, שעבר שם העבירה ואותו פרק מתוך שדומה מכל וכל לזמן שנכשל בו, כבר יצרו מתגבר עליו ואומר לו ראה פלונית ואותו מקום ואותו פרק הוא, קום עשה מה שעשית כבר".

וגירסת הרי"ף היכי דמי בעל תשובה, כגון שבא לידו דבר עבירה ופירש הימנה, וכך היתה גירסת הרמב"ם וככתוב בלחם משנה הלכות תשובה (ריש פ"ב) ע"ש, ועיין דקדוקי סופרים שם.

והנה הא דקאמר תלמודא: "היכי דמי בעל תשובה מחוי רב יהודה באותו מקום באותה אשה באותו פרק", עמדתו בדקדוק וגדול הוא אצלי, מדוע אמר התלמוד **מחוי** רב יהודה שענינו שרמזו רב יהודה בידו לתלמידי בית המדרש, ולא אמר התלמוד **אמר** רב יהודה באותו וכו', כבכל מקום בתלמוד.

ותו אינו מובן כלל דאיך אפשר במחוי להתכוין ולרמז ולכלול כל הני פרטי אותו מקום אותה אשה ואותו פרק, ועיין רש"י

ועוד שומע אני שלכן נקרא בדוקא בשם מר עוקבא **דמר** בלשון ארמית היינו **חילוף** וכדפירשו רש"י חולין (צ"ד א' ד"ה במר) ורבינו תם בתוספות בבא מציעא (כ"ה רע"ב), ואם כן מר עוקבא היינו "חילוף עוקבא" דהיינו **ישר שהוא בעל התשובה**, כדכתב הש"ך על התורה (ס"פ שופטים), והיינו ממש והיה **העקוב למישר** ודוק היטב.

ואפשר עוד שבלשון **עוקבא** רמזו גם על אומרם בשבועות (מ"ז ב'): "אזהרה **לעוקב** אחר נואף" וכו' ועיין רש"י שם, ורש"י סוטה (ל"ז סע"ב ד"ה אלא), ובערוך (ערך עקב) ואכמ"ל.

ואין לסתור דברינו שהרי כאן אמר תלמודא והוא שבא לידו דבר עבירה פעם ראשונה ושניה וניצל, ואילו גבי מר עוקבא לא מצינו אלא שבא לידו פעם אחת, דלא קשיא מידי, לא מיבעיא לגירסת הרי"ף והרמב"ם שרק גרסו שבא לידו דבר עבירה ופירש הימנה, דאתי שפיר, אלא אף לפי גירסת רש"י מובן היטב, כי המעיין בספרי רבותינו הגאונים ז"ל בענין נתן דצוציאת יראה שמבואר שהיה רועה זונות וכמו שכתב רב נסים גאון בספרו חיבור יפה מהישועה (דף ע"ה) ואתי שפיר ודוק כי קצתתי. [על כל עובדא דנתן דצוציאתא ראה כל הכתוב בספר סדר הדורות, ובאגרת רב שרירא גאון (הוצאת לוי' בנספחים בסוף הספר), ובחיבור יפה מן הישועה (שם, ובמבוא), ובספר חמשה ספרים נפתחים לרב נסים גאון (על פי המפתח) ובכל המצויין שם, ובספר מרגליות הים לסנהדרין שם, ובנסמן בסימן הבא, ואכמ"ל].

וגם אין לך לסתור דברינו אלה מההיא דגיטין (נ"ט א'): "הפעוטות מקחן מקח, ועד כמה **מחוי רב יהודה** לרב יצחק בריה כבר שית כבר שבע". הרי שמצינו שרב יהודה גם כאן מחוי,

רב יהודה ברמיזתו, שהרי מר עוקבא בזמן רבו שמואל היה כמבואר במועד קטן (ט"ז א') ושבת (ק"ח סע"ב) וברש"י ועוד בדוכתין סגיאין ודוק היטב. [ועיין בחיבורי כרם יעקב (סימן י"ב אות ה') וצרף לכאן, ולקמן בסימן הבא באריכות בס"ד].

ובאמת ראה נא דבר פלא שהמקום היחיד בתלמוד שנזכר מושג "בעל תשובה" הוא כאן בסוגיא דיומא, וכן עוד בשבת (נ"ו סע"ב): "אמר רב אין לך גדול בבעלי תשובה יותר מיאשיהו בדורו וכו'", אמר רב יוסף ועוד אחד בדורנו ומנו עוקבן בר נחמיה ריש גלותא והיינו נתן דצוציאתא, הרי לך שבמושג "בעל תשובה", נתכנה נתן דצוציאתא שהוא מר עוקבא [לשיטת רש"י], ומינה נמי לההיא דיומא שכשאמרו היכי דמי "בעל תשובה" על מר עוקבא רמזו ודוק.

ולא יתפוס התופס על דברינו אלה באומרו הרי אמרו בברכות (ל"ד ב') שכל הנביאים לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה, ועוד כאלו לשונות, ומהו זה שאמרנו שרק כאן ובשבת נזכר "בעל תשובה", כי החילוק מובן מעצמו ופשוט.

והנה מבואר בדברי רש"י ז"ל ששמו האמיתי של מר עוקבא היה רבי נתן דצוציאתא ואחר שעשה תשובה החליפו שמו ונקרא בשם מר עוקבא, ויש לומר דטעמא דמילתא הוא על פי מה שאמרו בראש השנה (ט"ז ב') שבעל תשובה ישנה שמו, ובלשון הרמב"ם הלכות תשובה (פ"ב ה"ד): "מדרכי התשובה להיות השב צועק תמיד לפני ה', ומשנה שמו כלומר אני אחר, ואיני אותו האיש שעשה אותן המעשים", ועיין בספר עלי תמר על הירושלמי ח"א (דרצ"ג ע"א) ע"ש.

והיום י"ג אלול יום הלולא של שארי דודי
 זקני הגאון הגדול רבינו יוסף חיים
 זצ"ל הייתי לומד בספרו בן יהודע, וראיתי לו
 בחידושי ליומא שם שאף הוא ז"ל כבר עמד
 מדוע קאמר תלמודא "מחוי" רב יהודה ולא
 קאמר "אמר" רב יהודה, ותיריך: "ונראה לי
 דשאלה זו שנשאלה בבית המדרש לא השיב
 להם רב יהודה לשון זה באותו מקום ובאותה
 אשה וכו', אלא אחוי להם על בעל תשובה
 אחד שהיה בדורם או קודם דורם, שאמר כגון
 תשובה של פלוני, ורבנן ידעי דתשובה של
 אותו אדם היתה באותו מקום ובאותה אשה
 באותו פרק" עכל"ק זיע"א.

חרי שכבר הוא ז"ל עמד וביאר כן, אלא שאנו
 הוספנו בה דברים וגילנו בס"ד גם מיהו
 אותו "בעל תשובה", ודוק היטב בכל דברינו
 אלו כי לענ"ד הדברים נכונים בס"ד.

ולא על דבר מציאותי, וכאן בגיטין לא שייך
 הסברנו.

הא לא קשיא מידי ואדרבה משם ראייה
 לדברינו, כי לפי פשוטו אינו מובן כלל
 מה זה ואיך זה שיכול למחוי לבנו כבר שית
 כבר שבע, אבל האמת היא כגירסת רבותינו
 הגאונים ז"ל שדבריהם ככתובים בתלמוד והם
 גרסו: "מחוי רב יהודה על רב יצחק בריה",
 והיא הגירסה הנכונה בתלמוד, ועיין בהגהות
 בן אריה שם, והיינו שרב יהודה הצביע על בנו
 והראה לתלמידי בית המדרש דמי שהוא כבנו
 כבן שש או שבע הוא בגדר הפעוטות, ומינה
 תלמד דאכן כל מחוי הוא על דבר מציאותי,
 ומינה לההיא דיומא דלעיל דיובן רק כדברינו,
 ונמצא דמההיא דגיטין סיוע רב לביאורינו
 בההיא דיומא ודוק היטב.